

Çanakkale Cephesi'nde 5'inci Ordu Menzil Teşkilatı*

Yavuz Selim ÇELOĞLU**

Özet

Tarih boyunca kazanılan büyük zaferler; cephe hattında alınan isabetli kararlar; uygulanan mükemmel harekât planlarının yanı sıra harp sahasında orduların her türlü lojistik ihtiyaçlarını eksiksiz ve kesintisiz olarak karşılayan geri hizmet sistemlerinin varlığıyla mümkün olmuştur. Çanakkale zaferinin elde edilmesinde de bu lojistik destek birimlerinin katkısı yadsınmaz.

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları öncesinde Alman menzil sistemini örnek olarak oluşturduğu yeni askeri lojistik sistem sayesinde, cephe gerisini zamanın icaplarına göre hazırlamıştır. Menzil teşkilatı olarak adlandırılan bu sistem sayesinde muharip ordunun her türlü lojistik ihtiyaçları eksiksiz olarak karşılanabilmıştır.

Çanakkale Cephesi'nde, muharip ordunun lojistik ihtiyaçlarını sistemli bir şekilde yürütebilmek amacıyla yürürlükte bulunan Menzil Hizmet Yönetmeliğine istinaden 5'inci Ordu Menzil Müfettişliği ihdas edilmiştir. Bu teşkilat sayesinde ordunun insan kaynaklarını ve muharebe gücünü arttıran her türlü lojistik malzeme, kısa sürede en uçtaki siperlere kadar noksansız olarak ulaştırılabilmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu imkânsızlıklara rağmen Türk ordusunun savunma gücü, menzil teşkilatının özverili çalışmaları sayesinde ayakta kalmıştır. Teşkilatın başarılı çalışmaları sayesinde, cephedeki ordunun harp kabiliyeti artmış ve Çanakkale Cephesi'nde büyük başarı elde edilmiştir.

Bu çalışmada Türk ordusunun muharip gücünü teşkil eden 5'inci Ordu'nun lojistik faaliyetlerini yürüten 5'inci Ordu Menzil Müfettişliği'nin kuruluş amacı, görev ve fonksiyonları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Böylece ordunun lojistik hizmetlerini yürüten menzil teşkilatının, harbin gidişatı ve kazanılması üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Cephesi, Lojistik, Menzil Teşkilatı, 5'inci Ordu Menzil Müfettişliği

* Bu makale, "Çanakkale Cephesi'nde Askeri Nakliye Hizmetleri; Menzil Teşkilatı" adlı doktora tezin-den üretilmiştir.

** Araştırma Görevlisi, Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ys_celoglu@hotmail.com.

5th Army Range Organization at the Dardanelles Front***

Abstract

Great victories in the history have been made possible only through right decision-making on frontlines, implementation of excellent operational plans, and availability of back-up systems that provide complete and uninterrupted coverage of all logistical needs of the armed forces. The contribution of these logistical support units cannot be denied in Dardanelles victory.

Thanks to the new military logistics system created imitating the German range system as an example before the Balkan wars, the Ottoman Empire prepared its rear lines according to the necessities of the time. Thanks to this system, which was called range organization, all kinds of logistic needs of the combatant army could be met completely.

The 5th Army Range Inspectorate was established at the Dardanelles Front to carry out the logistic requirements of the combatant army in a systematic manner in accordance with the Range Service Regulation. By means of this organization, any kind of logistic material that would increase the human resources and combat power of the army could be transported to the frontmost trenches in a short time. Despite the impossibilities of the country, the defense forces of the Turkish army survived thanks to the self-sacrificing efforts of the range organization. Thanks to the successful works and efforts of this organization, the army' combat effectiveness and ability had increased, which resulted in gaining a great success on the Dardanelles Front.

This study aims to address the founding purpose, duties and functions of the 5th Army Range Inspectorate, which had carried out logistic activities of the 5th Army that had constituted the combat power of the Turkish army. Thus, this study intends to reveal the impact of this range organization, which had carried out the logistics services of the army, on progress and winning of the war.

Key words: *Dardanelles Front, Logistics, Range Organization, 5th Army Range Inspectorate*

*** This study has been derived from the doctoral dissertation entitled "Military Transportation Services on the Dardanelles Front; Range Organization".

1. Menzil Genel Müfettişliğinin Kuruluşu ve Görevleri

Harp zamanlarında orduların idari ve lojistik hizmetlerin yürütülmesi büyük bir ehemmiyet kazanır. Bu itibarla tarihin her devresinde zaferle sonuçlanan savaşlar; harp sırasında alınan isabetli kararlar ve uygulanan kusursuz harekât planlarının yanında, zamanın icaplarına göre hazırlanmış askeri lojistik sisteminin öz verili çabalarıyla elde edilebilmiştir¹.

Osmanlı Devleti daha kuruluştan itibaren savaş zamanlarında askeri faaliyetlerin başarılı bir şekilde yürütmek için muharip ordunun ihtiyaç duyduğu silah, erzak, sağlık malzemeleri, yem vb. her türlü ihtiyaçlarını yurtiçinden temin ederek muharip orduya ulaştırılmasına büyük önem vermiştir².

Zira Osmanlı ordusunu zaferden zafere taşıyan en büyük amil, barışta ve bilhassa savaşta kusursuz işleyen bir ikmal (*lojistik*) sisteminin tesis edilmiş olmasıyla açıklanabilir. Oluşturulan bu mükemmel sistem sayesinde gerek memleket içinde gerekse düşman arazisinde ordunun ihtiyaçları noksansız karşılanabilmiştir³. Ordunun lojistik bakımdan çağın gereksinimlerine göre donatılması Osmanlı Devleti'ni zaferden zafere taşıyan en büyük etken olmuştur⁴.

Ancak zamanla her alanda olduğu gibi ordu donatım sistemi de gelişmeleri çağın gerisinde kaldı. Bu hakikat Osmanlı ordusunun son dönemlerde giriştiği hemen hemen her savaşta kendini gösterdi. Osmanlı yönetimi Alman geri hizmet sistemi örneği olarak Avrupa tarzı bir askeri lojistik sistemi oluşturdu.

1911 yılında yürürlüğe giren Menzil Hizmet Yönetmeliğine göre seferberliğin ilanından itibaren gerek yurtiçi gerekse ordu bölgelerinde idari ve lojistik hizmetleri sürdüreceği Menzil Müfettişlikleri ihdas edilmeliydi⁵.

Menzil Genel Müfettişliği maiyetindeki bu şubeler ile birlikte aşağıdaki zikredilen hizmetleri gerçekleştirecekti⁶.

- Tüm orduların menzil hizmetlerini düzenlenmek, takip ve teftişi

1 Yusuf Alpmansü, "Birinci Dünya Savaşı Öncesi Menzil Teşkilatı ve İdari Faaliyetlerin Yürütülme Esasları", *Askeri Tarih Bülteni Dergisi*, C. 10, S. 19, Ağustos 1985, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1985, s. 1.

2 Ömer İşbilir, *XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İlaşe, İkmal ve Lojistik Meseleleri*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul, 1996, s. 5; Uğur Kurtaran, "Osmanlı Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik", *Turkish Studies*, Volume 7/4, Ankara, 2012, s. 2283.

3 Tahsin Ünal, "Savaşta Çıkan Osmanlı Ordusunda Lojistik İşler- IV. Murad'ın Bağdat Seferi Hazırlıkları", *Türk Kültürü*, S. 58, Ankara, 1967, s. 728.

4 Yusuf Alpmansü, *a.g.m.*, s. 1.

5 Birinci Dünya Savaşı'nda yürürlükte bulunan Menzil Hizmet Yönetmeliği için bkz. *Menzil Hidemâti Nizamnamesi*, Matbaa-i Askeriye-Süleymaniye, 1327.

6 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1144, Dos. 98, Fih. 5-5, 5-5a; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1124, Dos. 5, Fih. 3-3; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1136, Dos. 64, Fih. 9-22; *Menzil Hidemâti Nizamnamesi*, s. 6-1.

- yapmak,
- Ülkedeki nakliye araç ve gereçlerinden istifade ederek muharip ordu ile anavatandaki daire ve merkezler arasında kara, deniz ve demiryollarına ait her türlü ikmal ve tahliye işlemlerini gerçekleştirmek,
  - Tüm haberleşme araçlarından istifade ederek (posta, telgraf, telefon vs.) ordu ile yurtiçi arasındaki iletişimi sağlamak ve haberleşme hususlarında gerekli tedbirleri almak,
  - Nakliye hizmetleri gerçekleştirilirken gerekli her türlü güvenlik önlemlerinin alınmasını sağlamak,
  - Gerek nakliye gerek tahliye hizmetleri esnasında askerleri ve ordu hayvanlarının iâşe ve iskânlarını temin etmek,
  - Zapt edilecek topraklar, bir valinin emrine verilen kadar bu bölgenin idaresini üstlenmek,
  - Başkumandan tarafından tayin edilmediği takdirde her ordunun menzil mıntikasının belirlenmesi, menzil hatlarının tespit edilmesi ve nakliye vasıtalarının menzil müfettişlikleri arasında taksimini sağlamak,
  - Askeri hat komiserlikleri vasıtasıyla demiryolu nakliyatını düzenlemek,
  - Ordu karargâhları ile müzakere ederek menzil merkez noktası ile menzil noktalarının belirlenmek,
  - Gönüllü sağlık heyetlerinin orduya yapacakları yardımları kabulü ve bunlara ait hususları düzenlenmek,
  - Menzillere ait tüm hesap işlemlerini düzenlemek,
  - Menzillerin teşkilatlarında yapılması gereken değişikliklere ilişkin hususları belirleyerek Genel karargâha arz etmek,
  - Yeni bir menzilin kurulması kararlaştırıldığında bu menzilin kuruluşu için gerekli her türlü desteği vermek,
  - İskele ve Limanlar Genel kumandanlığı vasıtasıyla tüm deniz nakliyatını düzenlemek
  - Harp cerideleri ve harita hizmetlerinin sağlanması vb. hizmetler Menzil Genel Müfettişliğinin uhdesinde olacaktır.

Yukarıda belirtilen tüm bu hizmetlerin yürütülmesi amacıyla 5 Ağustos 1914 tarihinde Menzil Genel Müfettişliği ihdas edildi⁷. Daha sonra sıra her ordunun menzil hizmetlerini yürütecek ordu menzil müfettişliklerinin teşkil edilmesine geldi.

---

7 ATASE, BDH, Kls. 1130, Dos. 31, Fih. 17, 28, 35; *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri, Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik*, "X ncu Cilt", Gnkur. ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 1985, s. 783; *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, s. 227.

2. 5'inci Ordu Menzil Müfettişliğinin Kurulması

Birinci Dünya Harbi'nde yürürlükte olan 1911 tarihli Menzil Hizmet Yönetmeliğine göre seferberliğin ilanıyla birlikte orduların lojistik hizmetlerini karşılamak amacıyla her bir ordu veya müstakil hareket eden bir veya birkaç kolordudan müteşekkil birliklerin için birer menzil müfettişliği ihdas edilmeliydi⁸.

Ordu menzil müfettişlikleri, kendileri için tahsis edilen sınırlar içinde Menzil Genel Müfettişliği tarafından verilecek genel emir ve talimatlar doğrultusunda ve bağlı oldukları ordu komutanlığının emir ve talimatlarına uygun olarak muharip orduların her türlü geri hizmeti yürütecekti⁹.

Dolayısıyla menzil müfettişlikler, bağlı bulunduğu ordunun lojistik ihtiyaçlarını zamanında muharip orduya ulaştırmakla mükellefi. Bunun için de bağlı bulunduğu ordu karargâhı ile sürekli irtibat halinde olması gerekirdi. Hatta icabında her koldu ve müstakil fırka ve alayın karargâhları ile irtibat halinde olması gerekirdi¹⁰.

Ordu menzil müfettişlikleri, ordu harekât bölgesindeki askeri birliklerin yanında sınırları içinde bulunan mülki amirler ile de sürekli iletişim halinde olurlardı. Menzil müfettişleri doğrudan doğruya mahalli idarelere müdahale yetkisine sahip olmasa da menzil müfettişinin her talebi mülki memurlarca titizlikle takip edilerek yerine getirilirdi¹¹.

Menzil müfettişlikleri harp alanındaki askeri otoriteler ile anavatandaki askeri ve idari otoritelerle de irtibat halinde olurdu. Bu hususta Menzil Genel Müfettişliği başta olmak üzere Erkan-ı Harbiye Dairesi, Harbiye Nezareti, diğer ordu müfettişlikleri ve Anavatandaki mülki ve idari otoritelerle irtibat halinde bulunurlardı¹².

Ordu menzil müfettişliklerinin görev ve sorumlulukları genel hatlarıyla şu şekilde izah edilebilir¹³.

8 Yürürlükte olan menzil nizamnamesine göre menzil müfettişlikleri genellikle bağlı oldukları ordunun numaraları ile adlandırılırdı. Menzil müfettişlik karargâhlarının oldukları mevki her an değişebileceğinden müfettişlikler genellikle oldukları mevki isimleri ile adlandırılmazdı. Ancak Birinci Dünya Savaşında Fırat Menzil Müfettişliği, Yıldırım Menzilleri, Halep Menzil Müfettişliği gibi mevki isimleri ile anılan bazı müfettişliklerinde kurulduğu görülmektedir. Ancak bu müfettişlikler doğrudan bir mevkiinin adından çok bir bölgenin ismi ile adlandırılırdı. Böylece menzillerin oldukları bölge içinde menzil karargâhlarının yeri değiştirilse bile, menzil müfettişliklerin isimlerinin değiştirilmesi zorunluluğu ortadan kalkardı. *Menzil Müessesâtı Hakkında Tarifât*, s. 8; *Menzil Hidemâtı Nizamnamesi*, s. 24.

9 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1130, Dos. 31, Fih. 16.

10 *Menzil Hidemâtı Nizamnamesi*, s. 27-28.

11 Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi*, s. 39.

12 *Menzil Hidemâtı Nizamnamesi*, s. 29-30.

13 *Menzil Hidemâtı Nizamnamesi*, s. 3, 24-28; Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi*, s. 40-42.

- Menzil ve Anavatan bölgesinde temin edilmiş olan lojistik maddelerin cephe hattındaki orduya ulaştırmak
- Harp mıntıkasında bulunan hasta ve yaralılar başta olmak üzere orduların hareket kabiliyetini engelleyen her türlü âtil durumdaki maddelerin yurtiçine doğru tahliyesini sağlamak
- Menzil bölgesinde gelip geçen ordu birlikleri ve bunlara ait hayvanların iāše, ikmal ve iskânını sağlamak
- Menzil bölgesinde istirahat da bulunan kıtaların başta olmak üzere menzil mıntıkası içinde bulunan tüm görevli personel ile menzil hizmetlerinde kullanılan hayvanların iāše, ikmal ve iskânını temin etmek
- Menzil sınırları içinde bulunan hastane, revir, nekahethane vb. sağlık kuruluşları vasıtasıyla muharip orduya her türlü sağlık hizmetlerini sunmak
- Yurt içinde veya menzilde zuhur eden bulaşıcı hastalıkları muharip orduya ulaşmasını engellemek için gerekli tedbirleri almak
- Muharebe kıtalarının gerisinde bulunan arazinin idare ve muhafazasını sağlamak,
- Menzil bölgesinde yürütölen nakliye hizmetlerini yürütölmesi ve bu hizmetlerin güvenli şekilde yürütölmesi için gerekli tedbirleri alarak İkmal ve tahliye faaliyetlerinin sorunsuz işlemleri için gerekli tedbirleri önceden almak
- Menzil Müfettişliği bünyesinde bulunan kıta ve müesseselerin eşgüdömlü olarak çalışmasını sağlamak
- Menzil mıntıkasındaki ulaşım ve haberleşme hizmetlerinin yürütölübilmesi için gerekli tedbirleri almak
- Menzil mıntıkasında jandarma ve karakol hizmetlerini düzenleyerek bölgedeki güvenlik ve asayişi sağlamak,
- Düşman arazisinin işgal edilmesi halinde buradaki malzeme ve mühimmatın muharip orduya veya yurtiçine sevk edilmesini sağlamak
- Anavatandan orduya gönderilen her türlü ikmal maddelerini muhafaza ve idare ederek bunları en seri şekilde ordu harekât bölgesine ulaştırmak
- Ordu harekât bölgesinden menzil mıntıkasına sevk edilen atıl durumdaki araç ve gerecin süratle ıslah ve tamir ederek muharip ordunun hizmetine sunmak, tamiri mümkün olamayanların ise yurtiçine sevk edilmesini sağlamak
- Menzil Mıntıkada bulunan tüm kıta ve hizmet birimlerinin talim ve terbiyesine ilişkin hizmetleri sunmak
- Menzil bölgesindeki her türlü tamir ve inşaat faaliyetlerini yürötmek
- Menzil sınırları içinde bulunan her türlü kaynaktan istifade edebilmek için gerekli tedbirleri almak Ordu Menzil Müfettişliklerinin görev ve sorumluluğundaydı.

Yukarıda belirtilen tüm bu hizmetleri ifa eden menzil teşkilatının başında bir menzil müfettişi bulunurdu. Menzil mıntıkası içinde menzil müfettişinden daha yüksek bir askeri idare ve makam bulunmazdı. Menzil müfettişi, teşkilat bünyesindeki tüm kıta ve müessesenin amir olduğundan menzil bölgesindeki her türlü faaliyet menzil müfettişinin emir ve talimatları göre düzenlenirdi¹⁴.

5'inci Ordu teşekkül ettirilmeden evvel Gelibolu yarımadası ve Çanakkale boğazının savunulması görevi Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığının uhdesindeydi¹⁵. Dolayısıyla Gelibolu yarımadasında bulunan birliklerin lojistik ihtiyaçları doğrudan Başkomutanlık tarafından karşılanırdı. Bu durum 5'inci Menzil Müfettişliğinin kuruluşuna kadar devam etti¹⁶.

5'inci Ordunun faal hale getirilmesiyle bu orduya bağlı tüm askeri birliklerinin lojistik ihtiyaçları 5'inci Ordu Menzil Müfettişliği tarafından karşılanmaya başlandı. Yarımada içinde ayrı bir hareket komutanlığı olarak varlığını devam ettiren Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'na bağlı tüm askeri birliklerin geri hizmetleri de 5'inci Ordu Menzil Müfettişliği tarafından yerine getirilmeye başlandı.

25 Mart 1915 tarihinden itibaren teşkil edilen 5'inci Menzil Müfettişliğinin idari kadrosu ise Başkomutanlığın 27 Mart 1915 (13 Mart 1331) tarihli tebligatı ile Gelibolu'da oluşturulmaya başlandı. Buna göre 5'inci Menzil Müfettişliğine Miralay Ali Bey, Kurmay başkanlığına ise Yüzbaşı Muzaffer Bey atandı¹⁷. Kısa süre sonra menzil müfettişliği görevine Miralay Sadık Sabri Bey getirildiği gibi 5'inci Menzil Müfettişi Sadık Sabri Beyin Muavinliğine ise Mehmet Ali Bey getirildi. Menzilin Kurmay Başkanlık görevi ise yine Muzaffer Bey tarafından yürütüldü¹⁸. Bu idare heyeti görevini harbin sonuna değin devam ettirdi.

14 Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hideât Rehberi*, s. 39; Muzaffer, "Geri Hidemât, Menzilcilik", s. 396-404.

15 6 Ağustos 1914 tarihinden 5'inci Ordunun kuruluş tarihine kadar (25 Mart 1915) bu bölgenin savunulması görevi, doğrudan Başkomutanlığa bağlı bulunan askeri birlikler tarafından sağlandı. Bu birliklerin büyük kısmı barış dönemlerinde teşekkül ettirilen ve genelde yer değiştirmeyen birliklerden oluşuyordu. *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*, Çanakkale Cephesi Harekâtı, V'inci Cilt, 1'inci Kitap, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 1993, s. 256.

16 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1144, Dos. 101, Fih. 8, 8-1, 8-3.

17 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3591, Dos. 1, Fih. 1-1.

18 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1181, Dos. 226, Fih. 8-2, 13-5; *ATASE Arşivi*, Kls. 3552, Dos. 129, Fih. 5-4; FERİD (Binbaşı), "Büyük Harpte Alman Ordusunda Menzil Hidemâti", *Mecmua-i Askeriye*, C. 7, S. 61, s. 128; İzzettin Çalışlar, *On Yıllık Savaş; Org. İzzettin Çalışlar'ın Not Defterinden Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Savaşları*, (Haz: İzzeddin Çalışlar) Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2010, s. 167.

3. 5'inci Ordu Menzil Müfettişliğinin Sınırları

Yürürlükte bulunan menzil hizmet yönetmeliğine göre sefere çıkan ordunun lojistik hizmetleri ordu harekât bölgesi, ordu harekât bölgesinin hemen gerisinde kurulan menzil mıntıkası ve menzil mıntıkasının gerisinde bulunan Anavatan bölgesi olmak üzere üç ayrı bölgede yürütülürdü. Bu bölgelerde sırasıyla ordu otoriteleri, menzil otoriteleri ve yurtiçindeki otoriteler olmak üzere üç ayrı idari otorite vazife görürlerdi¹⁹. Dolayısıyla her idari otorite için bir mıntika belirlenmiş ve bu otoriteler kendilerine taalluk eden hizmetlerini kendileri için belirlenmiş sınırlar içinde yürütürlerdi.

Netice itibariyle harp sahasının hemen gerisinden başlayarak Anavatan mıntıkasına kadar devam eden bölge menzil mıntıkası olarak belirlenirdi. Ordu harekât mıntıkasının hemen gerisinde kesintisiz olarak devam eden bu bölge, Anavatan mıntıkasına kadar devam ederdi. Harp sahasının düşman topraklarında yer alması durumunda ise menzil mıntıkasının düşman topraklarını içinde oluşturuldu. Ancak ordunun düşman toprakları içinde ilerlemesi durumunda orduların menzil sınırları gereğinden fazla genişleyeceğinden menzil sınırlarının gerisinde kalan bölgenin mülki idarisi düzenlenerek bir valinin emrine verilir²⁰.

Harbin gidişatına göre harp alanında yapılacak herhangi bir değişiklik doğrudan orduların menzil sınırlarına da yansır. Bu bakımdan orduların menzil sınırları, muharip orduların harekâtına göre her an değişebilirdi. Orduların menzil sınırları, Menzil Genel Müfettişliğinin emir ve talimatlarına uygun olarak düzenlenirdi. Ancak harbin başlamasıyla birlikte ordu harekât alanının sınırları ordu kumandanının alacağı kararlara göre şekillenirdi. Dolayısıyla menzil mıntıkasının ön hattı da ordu kumandanı tarafından belirlenmiş olurdu. Menzil mıntıkasının geri hattı ise Menzil Genel Müfettişliğinin emir ve talimatlarına istinaden Ordu Menzil Müfettişliklerince tespit edilirdi²¹.

3.1. 5'inci Menzil Müfettişliğinin Mıntika Sınırları

5'inci Ordunun kuruluşunda evvel Trakya ve Boğazlar çevresinin güvenliğini sağlamak 1'inci ve 2'inci orduların uhdesinde olduğundan bu bölgeler 1'inci ve 2'inci menzil sınırları içerisinde yer alırdı. Daha sonra 5'inci Menzil Müfettişliğinin teşekül etmesiyle Sazlıman-Galata köyü hattı²² 2'inci Menzil ile 5'inci Menzil ara hattı

19 *Menzil Müessesâtı Hakkında Tarifat*, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1332, s. 2; Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi*, s. 7; Yusuf Alpmansü, *a.g.m.*, s. 2.

20 *Menzil Hidemâtu Nizamnamesi*, s. 3; *Menzil Müessesâtı Hakkında Tarifat*, s. 2; *Seferiye Nizamnamesi*, Matbaat-i Askeriye, Süleymaniye-Dersaadet, 1332, s. 378; *Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik*, "X ncu Cilt", s. 681.

21 *Menzil Hidemâtu Nizamnamesi*, s. 30.

22 Bugünkü adı Sütlüce köyüdür.

olarak belirlendi²³. Daha sonra Başkomutanlık Vekâleti 17 Nisan 1915 tarihli emri ile 1'inci ve 2'inci menzil sınırlarında değişikliğe gidildi²⁴.

Yapılan bu yeni düzenleme ile 5'inci Menzil mıntikasının sınırlarında da değişikliğe gidildi. Böylece Tekirdağ-Hoca Aydın Çiftliği (Aydıncöy)-Hapgirler, Okkalı-Ergene Nehri-Uzunköprü-Kiremitçiköy ile Meriç Nehrine uzanan sınır hattı 5'inci ve 2'inci Menzil ara hattı olarak belirlendi. Böylece Rumeli cihetinde Tekirdağ-Uzunköprü hattının güneyi 5'inci Menzile dâhil edildi²⁵.

26 Mart 1915 tarihinde Anadolu yakasındaki Biga Sancağı sınırları içindeki tüm menzil hizmet kıta ve birimleri 5'inci Menzil Müfettişliğine devredildi. Dolayısıyla 5'inci Menzilin Anadolu yakasındaki sınırı Biga Sancağının idari sınırları içinde bulunan Karabiga, Biga, Lapseki, Kala-i Sultaniye (Çanakkale), Ezine, Bayramiç ve Ayvacık kazalarını kapsayacak şekilde genişletildi²⁶.

5'inci Menzil Müfettişliğine bağlı kıta ve müesseselerin artması üzerine 5'inci Menzil Mıntikasının sınırı daha da genişletildi. Dolayısıyla Çatalca'nın batısındaki Malatraburnu-Çerkez Köy-Eski Ereğli Çiftliği hattı 5'inci menzil ile 1'inci Menzil Müfettişliği ara hattı olarak tayin edildi²⁷. Böylece 5'inci menzil mıntikası sınırları, bu hattın batısında kalan tüm Rumeli topraklarını kapsayacak şekilde genişletildi. Anadolu yakasında ise yine Biga Sancağının o günkü idari sınırı 5'inci Menzil Müfettişliğinin mıntika sınırı olarak belirlendi²⁸.

23 *Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik*, "X ncu Cilt", s. 221.

24 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 2416, Dos. 117, Fih. 1-5, 25-7; *Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik*, "X ncu Cilt", s. 220.

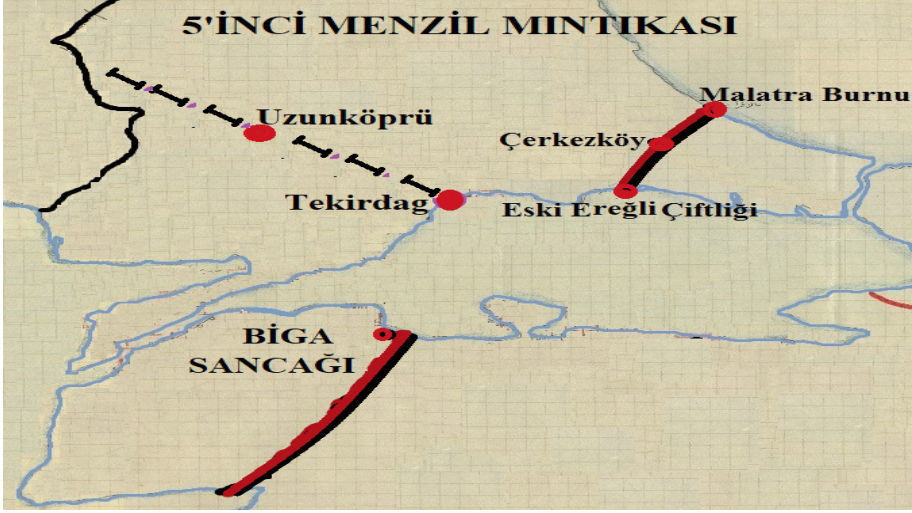
25 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 2416, Dos. 117, Fih. 1-5, 25-7.

26 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 2416, Dos. 117, Fih. 1-5, 25-7; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1139, Dos. 74, Fih. 11.

27 5'inci Menzil mıntika sınırları belgelerde bazen Podima-Silivri (hariç) hattının batısı ile Anadolu yakasında ise Biga Sancağı idari sınırları menzil mıntikasının sınırları olarak ifade edilmiştir. Bazı belgelerde ise menzil mıntikasının sınırları Malatraburnu-Çerkezköy-Eski Ereğli Çiftliği hattı şeklinde geçmektedir. Her iki ifade de aynı güzergâhı ifade etmekle birlikte Malatraburnu-Çerkezköy-Eski Ereğli Çiftliği hattı ile daha net bir sınır çizgisi ortaya koyulmuştur. *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1136, Dos. 62, Fih. 1-42; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3421, Dos. 97, Fih. 4; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 2522, Dos. 2, Fih. 14; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3421, Dos. 97, Fih. 4; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1128, Dos. 25, Fih. 11; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1130, Dos. 31, Fih. 30.

28 Biga Sancağının idari sınırları içinde Ezine, Kala-i Sultaniye, Ayvacık, Biga ve Bayramiç kazaları yer alırdı. Dolayısıyla bu kazaların o günkü idari sınırları 5'inci Menzil mıntikasına dâhildi. *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1139, Dos. 74, Fih. 11.

Harita 1. 5'inci Menzil Mıntkasının Sınırları

3.2. 5'inci Menzil Müfettişliğinin Hududu

Birinci Dünya Savaşında uygulanan mevcut menzil yönetmeliğine göre orduların lojistik ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için menzil mıntkasını da kapsayan bir bölge orduların menzil hududu olarak belirlenirdi²⁹. Her ordu yerinden tedarik sistemi ile ihtiyaçlarını öncelikle kendilerine ayrılan bu bölgelerden karşılamak durumundaydı. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise ordular ihtiyaçlarını yetkili mercilerce anavatan bölgesinden temin edilerek öncelikle menzil mıntkasına buradan da ordu harekâta alanına ulaştırılırdı³⁰.

Muharip ordunun her türlü lojistik gereksinimlerini karşılandığı bu bölgenin sınırları, askeri hareketin seyrine göre değişirdi. Nitekim menzil bölgesi, ordu birliklerinin bulunduğu mevkilere ve askeri hareketin icra edildiği savaş alanları göz önünde bulundurularak belirlendiğinden, ordunun ileri veya geri hareket etmesiyle ordunun harp alanında değişmesine bağlı olarak orduların menzil sınırlarında da değiştirilebilirdi. Ancak orduların harekât alanında herhangi bir değişiklik olmamasına rağmen menzil bölgesindeki kaynakların, ulaşım vb. imkânların kısıtlı olması halinde de orduların menzil hududunda değişiklik yapılabilirdi. Orduların menzil hududunun tes-

29 Menzil Hidemâtu Nizamnamesi, s. 3, 30; Menzil Müessesâtu Hakkında Tarifat, s. 2, Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemat Rehberi*, s. 38.

30 Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemat Rehberi*, s. 7-8; Yusuf Alpmansü, a.g.m., s. 2; *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, s. 229.

piti ve menzil hatlarının belirlenmesi gibi hususlar Başkumandanlıkça tespit edilirdi. Başkumandanlıkça belirlenmemesi halinde ise bu sınırlar Menzil Genel Müfettişliği tarafından belirlenirdi³¹.

Başlangıçta 5'inci Ordu Menzil Müfettişliğinin hududu; başlangıçta Malatra Burnu-Çerkez Köy- Eski Ereğli Çiftliği hattının batısındaki Edirne vilayeti³² sınırlarını içinde kalan tüm Rumeli toprakları ile ve Anadolu yakasında kalan Biga Sancağının idari sınırları menzil hududu olarak belirlenmişti³³. Ancak 5'inci Ordunun her geçen gün artan ihtiyaçlarını karşılayabilmek üzere 5'inci menzil hududu daha da genişletildi. Rumeli cihetinde yine Malatra Burnu- Çerkez Köy- Eski Ereğli Çiftliği hattının batısında kalan ülke toprakları ile Anadolu topraklarında ise Yalova-Gemlik idari sınır hattı boyunca uzanarak Beyşehir, Bilecik, Söğüt, İnegöl, Orhaneli, Simav, Gediz, Uşak, Sandıklı, Uluborlu, Yalvaç, Şarkikaraağaç, Eğirdir, Akseki, ve Alanya'nın o günkü idari sınırlarını içine alarak Akdeniz'e ulaşan hattın batısında kalan tüm Batı Anadolu toprakları 5'inci Menzil hududuna dâhil edildi³⁴.

31 *Menzil Hidemâti Nizamnamesi*, s. 4; *Seferiye Nizamnamesi*, s. 378; Bülent Durgun, *a.g.m.*, s. 59-60.

32 Bu dönemde Edirne vilayeti Edirne Vilayetine sınırları içinde bulunan bağlı Kavaklı, Lalapaşa, Havsa, Uzunköprü, Kırkkilise (Kırklareli), Lüleburgaz, Baba-i Atik, Vize, Demirköy, Pınarhisar, Mustafa Paşa, Tekfurdağı (Tekirdağ), Çorlu, Malkara, Hayrabolu, Saray, Gelibolu, Keşan, İpsala, Şarköy, Mürefte, İnoz, Eceabad, gibi kazaları içine alan oldukça geniş bir bölgeyi içine almaktadır. Yavuz Haykır-Yavuz Selim Çeloğlu, *1916 Nüfus İstatistik Cetveli*, Hiper Yayın, İstanbul, 2017, s. 145-149.

33 *Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik*, "X ncu Cilt", s. 221; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3421, Dos. 97, Fih. 4; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 2522, Dos. 2, Fih. 14.

34 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1139, Dos.74, Fih. 11; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1138, Dos. 69, Fih. 1-41, 1-42; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1136, Dos. 62, Fih. 1-42; *Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik* s. 221; Mustafa Şahin, "Çanakkale Cephesi'nde Türk Ordusunun Menzil Teşkilatı ve Askeri Ulaştırma Hizmetleri", Çanakkale Araştırmaları Dergisi, (100. Yıl Özel Sayısı), S. 18, s. 279.

Harita 2. 5'inci Ordu Menzil Hududunun Sınırları

Görüldüğü üzere Trakya, Marmara ve Ege bölgesi gibi ülkenin tarım bakımından en verimli, toprakları 5'inci Menzil bölgesi içinde yer aldığı gibi ulaşırma, ticaret, sanayi ve iktisadi bakımdan ülkenin en gelişmiş bölgeleri yine 5'inci Ordu Menzil Müfettişliğinin sınırları içerisinde yer alırdı³⁵. Ayrıca Çanakkale boğazı ve Marmara Denizinin bu müfettişliğin sınırları içerisinde olması, muharip ordunun lojistik ihtiyaçlarının temini kadar bu ihtiyaçların orduya ulaştırılmasında büyük kolaylık sağladı³⁶.

35 Marmara, Ege ve Akdeniz öteden beri ülkenin en gelişmiş bölgelerindendi. Rumeli bölgesi ise Osmanlı ülkesindeki diğer yerlere nazaran ortalamamın üstünde bir gelişmişliğe sahipti. Bu hususla ilgili olarak geniş bilgi için bkz. Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, TTK Basımevi, Ankara, 1994; Şevket Pamuk, *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Biyüme*, (Seçme Esimleri -II) İstanbul, Aralık 2009; Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İstanbul, Nisan 2014; Tevfik Güran, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri 1909, 1913 ve 1914*, Ankara, 1997.

36 Menzil sınırları kararları kapsadığı gibi deniz, göl ve nehirleri de kapsardı. *Menzil Müessesesi Hakkında Tarifât*, s. 2; Mustafa Şahin, *a.g.m.*, s. 279; Muhammed Erat, "Çanakkale Muharebelerinde Türk Ordusunun İlaşme Problemi?" Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, S. 1, Çanakkale, Mart 2003, s. 126-127; Mehmet Arslan, "Birinci Dünya Harbinde Çanakkale Cephesine Asker Alım İşlemleri ve Askerlerin

Çanakkale Muharebelerinin cereyan ettiği ordu harekât alanında harbin sonuna kadar harp sahasında herhangi bir değişikliğin olmaması ve menzil sınırları içindeki kaynakların yeterli olması vb. nedenlerden dolayı menzil hududunda herhangi bir değişiklik yapılmadı.

4. 5'inci Menzil Müfettişlik Karargâhının Teşekkülü

Menzil Müfettişliğinin kuruluşuna karar verildikten sonra ilk olarak Menzil müfettişliği karargâhının yer alacağı mevki ve Menzil Müfettişliğinin kurmay heyeti oluşturuldu³⁷. Menzil karargâhı, ordu karargâhı ve Anavatandaki idari ve askeri birimlerle kolayca irtibata geçebileceği bir mevkide olmasına özen gösterilirdi³⁸. Dolayısıyla ulaşım bakımından en avantajlı mevki olarak görülen Gelibolu kazası 5'inci Menzil Müfettişliğinin merkez karargâhı olarak belirlendi³⁹. Ancak 5'inci Ordu karargâhının Bigalı Yalova arasındaki mevkie nakledilmesiyle Menzil Müfettişlik karargâhının ileri kademesi de Akbaş İskelesine yakın bir mevkie nakledildi⁴⁰.

Gelibolu kazası menzil karargâhı olarak belirlendikten sonra ilk olarak menzil hizmetlerini yürütecek idare heyeti yani menzilin kurmay heyeti (Erkân-ı harbiyesi) oluşturuldu⁴¹. Başında bir kurmay başkanın bulunduğu bu heyette yüzbaşı rütbesinde bir harp zabiti⁴² ile mülazım (teğmen) rütbesinde bir yaver, bir topçu yüzbaşı, bir istikâm yüzbaşı, bir tabur kâtibi, bir serbaytar, yeteri kadar baytar muavini ve dört yazıcıdan teşekkül ettirilirdi⁴³.

Cepheye İntikalleri", Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi, (Çanakkale Muharebeleri 100. Yıl Özel Sayısı), Yıl 13, S.18, Çanakkale, Bahar 2015, s. 233-234.

37 Muzaffer, "Harbi Umumide Menzilsizlik", s. 412.

38 Yusuf Alpmansü, "Birinci Dünya Savaşı Öncesi Menzil Teşkilatı ve İdari Faaliyetlerin Yürütülme Esasları", *Askeri Tarih Bülteni Dergisi*, C. 10, S. 19, Ağustos 1985, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1985, s. 10.

39 Bir ordu menzil müfettişliğinin karargâhı, ordusu karargâhı ve yurtiçi ile irtibatı kolayca sağlayabilecek bir mevkide bulunurdu. Bu amaçla menzil müfettişliği karargâhını, mümkün mertebe ordu karargâhına yakınında tesis edilirdi. *Menzil Hidemâti Nizamnamesi*, s. 26-27; Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemat Rehberi*, s. 42; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1129, Dos. 28, Fih. 4; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1150, Dos. 107, Fih. 6-20; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1129, Dos. 28, Fih. 4; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3591, Dos. 1, Fih. 1-1; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3400, Dos. 4, Fih. 9-1.

40 Muharebelerin sona ermesiyle 5'inci Menzil karargâhı önce Uzunköprü, Lüleburgaz ve Tekirdağ'a daha sonra da Bandırma'ya nakledildi. *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1129, Dos. 28, Fih. 4; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1150, Dos. 107, Fih. 6-20; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1129, Dos. 28, Fih. 4; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3591, Dos. 1, Fih. 1-1.

41 Başlangıçta 5'inci Menzilin İdare heyeti için Bahr-ı Sefid Boğazı kıtaları ile yarımada içinde görev yapan idare heyetlerinden faydalanıldı. *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 2028, Dos. 5, Fih. 5.

42 27 Mart 1915 tarihli tebligat ile Menzil Kurmay başkanlığına da Yüzbaşı Muzaffer Bey atandı. *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3591, Dos. 1, Fih. 1-1.

43 *Menzil Hidemâti Nizamnamesi*, s. 25; Bülent Durgun, *a.g.m.*, s. 60

Menzil karargâhındaki hizmet verecek kurmay heyeti oluşturulurken bir yandan da karargâhta menzil faaliyetlerin yürütülmesini sağlayacak şubeler ihdas edildi. Menzil kurmay başkanı, karargâh bünyesinde bulunan tüm şubelerin amiri konumundaydı⁴⁴.

Menzil karargâhında bulunan şubeler ve görevleri şu şekildedir⁴⁵.

Muamelat-ı Zatiye ve Adli İşler Şubesi: Bünyesinde bulunan Malumat-ı Zatiye kısmı ile personelin özlük işlerine ilişkin faaliyetler yürütürken Adli işler kısmı da askeri adalete ilişkin hizmetleri yürütürdü.

Harekât Şubesi: Ordunun harekâtına uygun olarak menzil için genel karar ve emirleri hazırlardı. Ayrıca harita ve harp ceridelerini hazırlamak, savunma ve disiplin işlerini yürütmek, demiryollarının faaliyetlerini kontrol etmek, erat ikmalinin sağlanabilmesi için gerekli planlamalar yapmak ve bunları uygulamak gibi hizmetler bu şube tarafından yürütülürdü. Ayrıca menzil bölgesinin güvenliğini sağlanması, menzil bölgesindeki muharip birliklerin eğitimlerini gözetilmesi ve menzil bölgesindeki harp düzenin planlanması gibi hizmetler bu şube tarafından yürütülürdü. Menzil sınırları içinde nehir, göl ve deniz bulunursa bu şubeye yaklaşık 52 bahriye subayından oluşan bir Bahriye bölümü eklenirdi.

Esliha ve Mühimmat Şubesi: Menzil ve anavatandaki silah ve cephanenin durumu hakkında bilgi edinerek harp müddetince orduya yapılacak silah ve cephane sevkiyatına ilişkin düzenlemeler yaparak bu hususta gerekli tedbirleri alırdı. Ayrıca silah ve cephane imalathaneleri veya tamirhanelerinin işleyişine ilişkin gerekli düzenlemeler yapmak ve tedbirler almak yine bu şubenin vazifesiydi.

Posta ve Telgraf Şubesi: Ordu ve menzil bölgeleri veya menzil ile anavatan arasındaki tüm posta ve haberleşme hizmetlerin sorunsuz işletilebilmesi için düzenlemeler yapmak ve bu hususta gerekli tedbirleri almak Posta ve Telgraf Şubesinin sorumluluğundaydı. Ayrıca bu şube haberleşmeye ait teçhizat ve malzemenin temini hususunda gerekli tedbirleri alırdı.

Tayyare ve Otomobil Şubesi: Menzil mıntkasındaki otomobil kolları ve tayyare hizmetlerinin yürütülebilmesi için gerekli tedbirler bu şube tarafından alınırdı. Ayrıca menzil mıntkasının düşman hava taarruzuna karşı savunulması için gerekli önlemler yine bu şube tarafından alınırdı.

Nakliye Şubesi: Menzil nakliye kollarının harekâtını idare edilmesi ve ordunun ihtiyaç duyduğu her türlü nakliye hayvanı ile nakliye araç-gereçlerinin temini sağlamak gibi hizmetler bu şube tarafından yürütülürdü. Ayrıca menzil bölgesinde yürütülen nakliye hizmetlerinin düzenlemek, nakliyeye ait eksikliklerin giderilerek nakliye

---

44 Kurmaybaşkanı doğrudan Menzil Müfettişine bağlıydı. Yusuf Alpmansü, *a.g.m.*, s. 11.

45 Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi*, s. 42-45; Yusuf Alpmansü, *a.g.m.*, s. 11.

hizmetlerinin yürütülebilmesini sağlamak için gerekli tedbirleri almak ve uygulamak yine bu şubenin görevleri arasındaydı.

Levazım Şubesi: Ordu harekât bölgesi, menzil ve yurtiçi ambarlarında bulunan erzakın cins ve miktarlarına ilişkin malumatın edinilmesi, muharip ordunun beslenmesine ilişkin gerekli tedbirleri almak ve bu hususta düzenlemeler yapmak Levazım Şubesinin görev ve yükümlülükleri arasındaydı. Menzil mıntikasındaki muharip ordunun iâşe ve levazımına ilişkin teçhizat ve malzemeyi tedarik ederek bunların sevk ve nakledilmesiyle iştilgal ederdi. Ayrıca menzil bölgesinde yürütülen tekâlif-i harbiye hizmetleri de bu şube tarafından düzenlenirdi.

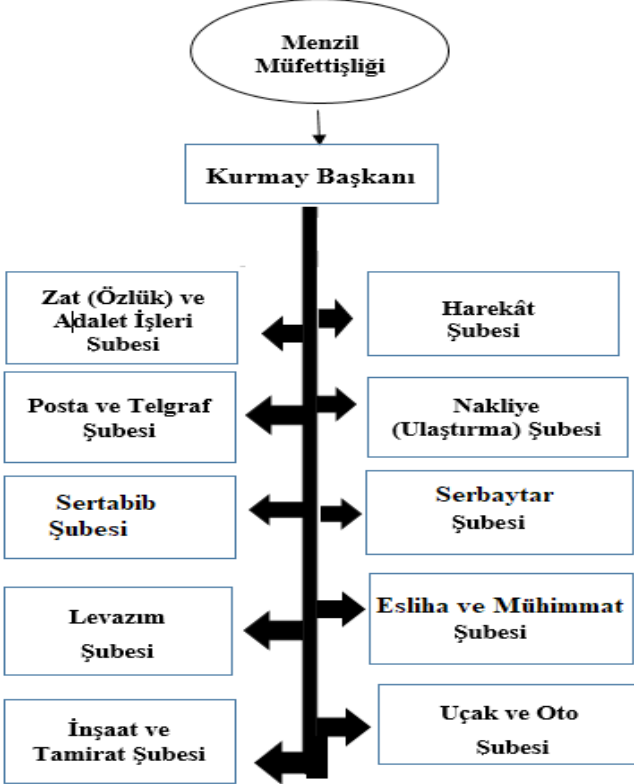
İnşaat ve Tamirat Şubesi: Bina ve yollar başta olmak üzere menzil bölgesindeki her türlü inşa ve tamir hizmetleri bu şube tarafından yürütülürdü. Ayrıca tamir ve inşa hizmetlerinde kullanılmak üzere gerekli malzeme ve teçhizatın teminini sağlamak ve bu hususla ilgili gerekli önlemleri almak yine bu şubenin vazifesiydi.

Tebabet Şubesi: Menzil mıntikasında insan sağlığına ilişkin hizmetler bu şube tarafından yürütülürdü. Ayrıca sağlık hizmetlerinde kullanılacak sıhhi teçhizat ve malzemenin temin ve ikmal ile de yine bu şube iştilgal ederdi.

Serbaytarlık Şubesi: Menzil mıntikasındaki hayvan sağlığı ve veterinerlik hizmetleri bu şubenin uhdesinde yürütülürdü. Orduya ait hayvanlarının sağlık hizmetlerini yürütmekle birlikte hayvan sağlığına ilişkin teçhizat ve malzemenin temin ve tedariki ile de iştilgal ederdi.

Bir menzil karargâhında yukarıda zikredilen şubeler yer alırdı. Ancak her menzil karargâhında bu şubelerin tümü yer almayabilirdi. Yalnızca ihtiyaç duyulan şubeler ihdas edilirdi. Hatta bir şubenin vazifesi az ise münasip bir şube, bu şubenin vazifesini devralarak yürütebilirdi. Zira şubelerin çoğalması beraberinde kargaşa ve keşmekeş getireceğinden bunun önüne geçebilmek için mecbur kalınmadıkça şubelerin sayısı arttırılmazdı.

Şekil 1. Menzil Karargâhının Bulunan Şubelerin Kuruluş Şeması

5. 5'inci Menzil Müfettişliğine Bağlı Kıta ve Müesseseler

Bir askeri birlik harp edebilmek için nasıl ki bünyesinde piyade ve topçu alaylarına, süvari, istihkâm, muhabere, sıhhiye vb. kıtalara ihtiyaç duyuyor ise menzil müfettişlikleri de görev alanları içinde hizmetlerini yürütecek kıta ve müesseselere ihtiyaç duyar. Dolayısıyla her menzil müfettişliği, bir askeri birliğin tabur ve alayları gibi hizmetlerini icra edecek kıta ve müesseseler vasıtasıyla hizmetlerini yürütürdü⁴⁶.

Bu bakımdan Ordu Menzil Müfettişliklerine bağli olarak; Menzil hat komutanlıkları, menzil nokta komutanlıkları, menzil istasyon komutanlıkları, menzil iskele ve limanlar kumandanlığı, konaklama komutanlıkları Menzil Mıntıka Müfettişlikleri gibi menzil hizmetlerini yürüten idari kıta ve hizmet birimleri bulunurdu. Bununla birlikte ambarlar (erzak silah ve cephane, teçhizat vb.) hastaneler, hayvan hastaneleri,

46 Muzaffer, "Harbi Umumide Menzilcilik", s. 413.

nekahethaneler, revirler, çayhaneler, fırınlar, imalathaneler vb. ordunun lojistik hizmetlerini karşılayabilecek birçok müessese de yer alırdı⁴⁷.

5.1. Menzil Nokta Kumandanlıkları

Menzil müfettişlikleri kendilerine verilen mıntıklarda emir ve yetkilerini çeşitli mevkilerde ihdas ettikleri nokta kumandanlıkları vasıtasıyla icra ederlerdi⁴⁸. Bu bakımdan her nokta üzerinde menzil hizmetlerini ifa edecek birçok müessese teşkil edilirdi⁴⁹. Bu müesseselerin öncelikli amacı nokta üzerinde bulunan askerler ile nakliye kollarının beslenme ve istirahat vb. ihtiyaçlarını sağlamaktı. Bu amaçla Nokta komutanlıkları tarafından yol güzergâhında aşhaneler, çayhaneler, ambarlar, sağlık merkezleri, ecza depoları, misafirhaneler, esir parkları, mezbahalar ve imalathaneler vb. müesseseler oluşturuldu.

Nokta kumandanlıkları emrine verilen amele taburları, hamal bölükleri, inşaat kıtaları, nakliye kolları, menzil sahra müfrezeleri, ekmeççi takımları vb. birçok hizmet kıtası bulunduruldu. Böylece noktalar üzerinde seyahat eden askeri birlikler ve nakliye kolları başta olmak üzere menzil hizmetlerini ifa eden diğer tüm personelin ihtiyaçları karşılanırdı⁵⁰.

Nokta kumandanlıkları vasıtasıyla yalnızca yol güzergâhında seyahate eden askeri birliklerin, nakliye personeli ve bunlara ait hayvanların iâşe ve iskânı temin edilemezdi. Nokta kumandanlıklarının asıl vazifesi bünyesinde buldurduğu kıta ve müesseseler vasıtasıyla cephe hattındaki muharip ordunun lojistik ihtiyaçlarını karşılamaktı. Bu bakımdan Menzil Nokta kumandanlarının öncelikli vazifesi muharip ordunun ihtiyacını eksiksiz temin etmektir. Dolayısıyla menzil noktaları birinci derecede muharip ordunun ihtiyaçlarını karşılamakla ikinci derecede ise menzil mıntıkası içinde yer alan ordunun ihtiyaçlarını karşılamakla ve en nihayetinde menzil hizmetlerini ifa eden personelin ihtiyaçlarını karşılamaktı⁵¹.

Nokta kumandanlıkları ulaşım açısından kolayca erişilebilen demiryolu istasyonları, iskele ve ulaşım hizmetlerinin yoğun olarak yaşandığı yolları üzerinde tesis

47 Mustafa Şahin, *a.g.m.*, s. 272; *I. Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, C. V, I. Kitap, s. 255.

48 Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi*, s. 45; Yusuf Alp mansü, *a.g.m.*, s. 10.

49 Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi*, s. 45.

50 Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi*, s. 45; *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi Harekâtı* (04 Haziran 1915- 09 Ocak 1916), V. Cilt, III. Kitap, s. 497-498; Mustafa Şahin, *a.g.m.*, s. 282.

51 Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi*, s. 45-46.

edilirlerdi. Her nokta kumandanlığının sorumluluğu altında bir hat bulunurdu. Bu hattın sınırları belirlenirken umumiyetle mülki taksimat göz önünde bulundurulurdu⁵².

Bir menzil bölgesi içinde yer alan noktalar 1'den itibaren sıra ile numaralandırılırlardı⁵³. Menzil teşkilatına ait diğer tüm müesseselerde olduğu gibi nokta kumandanlıkları da ihtiyaca binaen peyderpey oluşturuldu. İhtiyaç halinde noktaların yerleri değiştirilebildiği gibi vazifesi sona eren noktalar da lağvedilirdi.

5'inci Menzil Müfettişliği oluşturulurken diğer menzil hizmetlerinde olduğu gibi Nokta Kumandanlıkları oluşturulurken de büyük oranda 1'inci ve 2'inci Menzilden faydalanıldı⁵⁴. Nitekim ilk olarak tesis edilen altı Nokta Kumandanlıklarının üçü 1'inci Menzil tarafından 5'inci Menzile devredilirken, iki nokta kumandanlığı da 2'inci Menzil tarafından devredildi. Ayrıca bir nokta kumandanlığı da maiyetiyle birlikte Biga'da ihdas edilerek vazifelerine başladılar⁵⁵.

Başlangıçta menzil bünyesinde 7 Nokta Kumandanlığı teşkil edilirken İhtiyaca binaen sayıları kısa sürede arttırıldı. Böylece Rumeli cihetinde Edirne, Tekirdağ, Alpullu, Hayrabolu, Seyidler Babaeski, Lüleburgaz, Uzunköprü, Keşan, Eksamil, Malkara, Gelibolu, Akbaş gibi mevkilerde menzil noktaları teşkil edildi⁵⁶. Anadolu yakasında ise Bandırma, Biga, Karabiga, Pazarköy, Birgos, Lapseki, Eşelik, Balcılar, Çanakkale'de nokta kumandanlıkları ihdas edildi⁵⁷.

Nokta kumandanlıkları yalnızca menzil mıntıkası sınırları içinde teşkil edilmezlerdi. Bununla birlikte menzil hududu içinde de birçok Menzil noktası ihdas edilirdi. Nitekim Manisa, Soma, İzmir, Alaşehir ve Uşak Burdur, Antalya, Elmalı, Eğirdir, Aydın, Denizli, Muğla, Eğirdir, Fethiye, Bursa, Denizli, Aydın, Burdur, Antalya,

52 Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi*, s. 45.

53 Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi* s. 45.

54 Nitekim Haziran 1915 tarihinde menzil bölgesindeki ordunun sayısının had safhaya ulaşmasıyla büyük oranda 1'inci ve 2'inci menzile ait kıta ve müesseselerden istifade edildi. *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1180, Dos. 225, Fih. 102-1.

55 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1144, Dos. 101, Fih. 8, 8-1, 9, 9-1, 9-2, 9-3; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 2089, Dos. 5, Fih. 2, 2-1.

56 Uzunköprü Nokta kumandanlığına Yüzbaşı Nuri Bey, Çanakkale Nokta kumandanlığına Yüzbaşı Refik Bey, Karabiga Nokta kumandanlığına Binbaşı Abullah Bey, Pazarköy Nokta kumandanlığına Binbaşı Hamdi Bey, Biga Nokta kumandanlığına Yüzbaşı Kazım Bey ve Akbaş Nokta kumandanlığına ise Binbaşı Hüseyin Azmi Bey tayin edildi. *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3591, Dos. 1, Fih. 1a; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3568, Dos. 208, Fih. 18.

57 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1136, Dos. 62, Fih. 1; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3528, Dos. 25, Fih. 2; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3421, Dos. 97, Fih. 18, 18-1, 18-2, 18-3, 18-4; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1155, Dos. 124, Fih. 1-124; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3527, Dos. 21, Fih. 29, 29-1; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3400, Dos. 4, Fih. 9-1.

İzmir, Manisa, Balıkesir, Bilecik gibi önemli yerleşim yerlerinde de Menzil Nokta Kumandanlıkları ihdas edildi⁵⁸.

Ayrıca özellikle menzil hududu içinde yer alan askere alma şubeleri (Ahz-ı Asker Şubeleri) de menzil noktaları gibi vazife görerek hat üzerinde intikal eden ordu birliklerinin beslenme ve barınma ihtiyaçları karşılanırdı. Dolayısıyla 5'inci Menzil hududu içinde yer alan tüm Askere Alma Şubeleri de Nokta kumandanlıkları olarak değerlendirilebilir⁵⁹.

Menzil noktalarından tasarruf etmek için menzil noktalarının küçük bir numunesi şeklinde teşkil edilen Menzil Konakları tesis edilirdi. Konaklardaki hizmetler de Konak Kumandanlıkları tarafından yürütülürdü. Menzil Konakları sayesinde hat üzerinde seyahat eden askeri birlikler ile ikmal vazifesini gören nakliye kollarına beslenme ve barınma hizmeti verilirdi. Bu kumandanlıklar kendilerine en yakın olan nokta kumandanlıkları emrine tabi olurlardı⁶⁰.

5'inci Menzil mıntkası sınırları içinde yer alan Karapeykâr, Eşelik, Buyurlar, Baraur ve Saray, Malkara, Balcılar, Işıklar gibi mevkilerde menzil konakları ihdas edildi⁶¹.

5.2. Menzil Hat Kumandanlıkları

Ordu harekât mıntkası ile yurtiçini birbirine bağlayabilmek için ordu harekât mıntkasının geri hattından başlayarak menzil mıntkası boyunca devam edip yurtiçindeki kaynaklara ulaşan yol güzergâhları, menzil hatları olarak nitelendirilirdi. Ordu ile anavatandaki kaynakları birbirine bağlayan bu hatlar sayesinde yurtiçinden temin edilen ikmal maddeleri muharip orduya ulaştırıldığı gibi ordu harekât bölgesinden yurtiçine yapılacak tahliye işlemleri de bu hatlar üzerinden gerçekleştirilirdi⁶².

Menzil hatları çoğu zaman oldukça uzun hatlardan oluşurdu. Umumi menzil hatları olarak da tabir edilen bu hatlar üzerinde hizmetlerin kolayca idare edilebilmesi için bu umumi hatlar çeşitli kısımlara ayrılırdı. Böylece bu bölümlerin her biri bir menzil hat kumandanlığının emrine verilirdi. Bu hatlar üzerindeki hizmetler, bağlı bulunduğu menzil hat kumandanlıkları bünyesindeki personel tarafından yürütülürdü⁶³.

58 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1136, Dos. 62, Fih. 1; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3528, Dos. 25, Fih. 2; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3421, Dos. 97, Fih. 18, 18-1, 18-2, 18-3, 18-4; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1155, Dos. 124, Fih. 1-124; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3527, Dos. 21, Fih. 29, 29-1; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3400, Dos. 4, Fih. 9-1; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3544, Dos. 95, Fih. 1-3.

59 Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi* s. 48-49.

60 Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi*, s. 48.

61 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1150, Dos. 107, Fih. 6-25; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1136, Dos. 62, Fih. 1-39.

62 *eferiye Nizamnamesi*, s. 378; *Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik*, "X ncu Cilt", s. 681.

63 Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde*

Çanakkale Cephesi'nde ordunun muharip birlikleri, Rumeli ve Anadolu yakalarında tertiplendiğinden ikmal yolları üzerinde yer alan menzil hat kumandanlıkları, hem Rumeli hem de Anadolu yakasında oluşturulmuştu.

Rumeli cihetinde Uzunköprü'den itibaren başlayarak Gelibolu üzerinden Ilgardere'ye ulaşan karayolu hattı üzerinde 3 menzil hattı oluşturulmuştu. Uzunköprü-Keşan, Keşan-Gelibolu, Gelibolu-Ilgardere olmak üzere 3 hata ayrılmış ve bu hatların her biri bir menzil hat kumandanlığının emrine verilmişti⁶⁴.

15 Kasım 1915 tarihinden itibaren Gelibolu-Ilgardere menzil hattı da ikiye ayrıldı. Cumalidere'nin kuzeyi Yerlisu'ya kadar olan hat, Binbaşı Refet Beyin uhdesine verildi. Cumalidere (dâhil) güneyi ile Ilgardere'ye kadar olan hat kumandanlığı ise Binbaşı Mustafa Beyin emrine tevdi edildi. Böylece İskele ve Limanlar Kumandanlığı dışında kalan tüm müessese ve kollar bu hat kumandanlıklarının emrine verildi. Dolayısıyla bu hatlar dâhilinde bulunan tüm kıta ve müesseseler menzil hizmetlerini Refet ve Mustafa Beyler tarafından yürütüldü⁶⁵.

Anadolu yakasında bulunan Karabiga veya Bandırma yolu ile Biga üzerinden üç kol halinde Çanakkale'ye uzanan nakliye güzergâhları üzerinde de birçok menzil hat kumandanlığı oluşturulmuştu. Nitekim kuzey hattı olarak bilinen Biga, Çınardere, Güreci, Çardak, Lapseki ve Birgos üzerinden Çanakkale'ye uzanan karayolu güzergâhı Biga-Gürece, Gürece-Lapseki ve Lapseki-Çanakkale hattı olmak üzere üç hata ayrılmış ve her bir hat bir hat kumandanlığının emrine verilmişti.

Biga, Kahvetepe, Bakacık, Eşelik, Balcılar, Beybaşı, Yapıldak üzerinden Çanakkale'ye ulaşan menzil hattı üzerinde de Biga-Balcılar, Balcılar-Işıklar ve Işıklar-Çanakkale olmak üzere üç hata ayrılmış ve bu hatlar üzerinde hat kumandanlıkları oluşturulmuştu. Yine Biga, Pazarköy, Bayramiç, Ezine, Demrek ve Erenköy üzerinden Çanakkale'ye uzanan menzil hattı üzerinde de Biga-Pazarköy, Pazarköy-Bayramiç ve Bayramiç-Çanakkale hattı olmak üzere üç hat üzerinde üç ayrı hat kumandanlığı tesis edilmişti⁶⁶.

Geri Hıdemât Rehberi, s. 46; *Seferiye Nizamnamesi*, s. 378; *Menzil Müessesâtı Hakkında Tarifât*, s. 2, 6-7; *Menzil Hıdemâtı Nizamnamesi*, s. 3-4; *Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik*, "X ncu Cilt", s. 681.

64 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1129, Dos. 28, Fih. 4.

65 Yerlisu-Gelibolu hat kumandanı Binbaşı Refet Bey'in mntkasında bulunan 2'inci 4'üncü Nakliye Katarları ile Yerlisu ve Gelibolu Araba İmalathaneleri ve Gelibolu, Şarköy, Eriklice, Mürefte Menzil hastaneleri bu hat kumandanlığının emrine verildi. Ayrıca Şarköy ve Gelibolu Menzil Ambarları, Nesip Bey Hayvan Hastanesi, Gelibolu ve Eksamil Nokta Kumandanlıkları da bu hat kumandanlığına bağlandı. Binbaşı Mustafa Bey'in İdaresindeki hat kumandanlığına ise Ilgardere Hayvan Hastanesi, Pazarlı Hayvan Deposu, Akbaş Nokta Kumandanlığı, 18.ci Müstakil Nakliye Kolu, 4'üncü katarın 8. Hafif Erzak Kolu ile Anadolu'ya geçmekte olan tüm nakliye kolları bu kumandanlığının emrine verildi. *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3528, Dos. 30, Fih. 41; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1150, Dos. 107, Fih. 6-2.

66 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1129, Dos. 28, Fih. 4-1.

Menzil hatları yalnızca menzil mıntıkasında ihdas edilmezlerdi. Bunun yanında menzil hudut bölgelerinde de menzil hat kumandanlıkları oluşturulurdu. Dolayısıyla 5'inci Ordu için belirlenmiş menzil hududu içinde yer alan karayolu güzergâhları üzerinde birçok menzil hat kumandanlıkları teşkil edildi. Bu hatlar, genellikle demiryollarının ulaşmadığı bölgeler arasında ve daha çok taşra ile ana ikmal merkezlerini birbirine bağlardı. 5'inci menzil sınırları içinde bulunan umumi menzil hatlar üzerinde iâşe maddeleri başta olmak üzere ordu için gerekli her türlü ikmal maddeleri bu hatlar üzerinden menzil mıntıkasına ulaştırılırdı.

5'inci Ordu Menzil bölgesinde beş umumi menzil hattı oluşturulmuştu. Bu umumi menzil hatları şunlardır⁶⁷.

1. Konya-Afyonkarahisar Menzil Hattı
2. Afyonkarahisar-Manisa Menzil Hattı
3. Manisa-Bandırma Menzil Hattı
4. Bilecik-Bandırma Menzil Hattı
5. Ankara- Eskişehir Menzil Hattı

Yukarıda zikredilen hatlar üzerinde hatların uzunlukları ve hizmetlerin durumu göz önünde bulundurulurken bir veya birden fazla hat kumandanlıkları teşkil edildi.

5.3. Menzil İskele ve Liman Kumandanlıkları

Bir menzil mıntıkası sınırları içerisinde su yolunu kullanımına uygun nehir, göl veya deniz bulunuyor ise bunlar üzerinde ikmal faaliyetlerine imkân veren mevkiilerde iskele kumandanlıkları oluşturulurdu. İskele kumandanlıkları vazifesi bir nokta kumandanlığı ile aynı olmakla beraber⁶⁸ bu kumandanlıkları ayrıca deniz yolu nakliyatını tanzim ve idaresi ile de iştigal ederdi. Dolayısıyla orduya ait her türlü deniz nakliye aracının tamiri, güvenliklerinin sağlanması ve yakacak ihtiyaçlarının temini de bu kumandanlık tarafından temin edilirdi⁶⁹.

Çanakkale Muharebelerinin cereyan ettiği mevki deniz yolu nakliyatı için oldukça uygun olduğundan Türk tarafı bu avantajı oldukça iyi kullanmış ve Gelibolu sahilinde birçok iskele ve liman inşa ederek ordunun ikmal faaliyetlerini büyük oranda bu iskele ve limanlar üzerinden gerçekleştirdi. 5'inci Menzil Müfettişliği bünyesinde bulunan Bandırma, Karabiga, Çardak, Birgos, Çanakkale, Tekirdağ, Ereğli (Marmara

67 BOA, DH.ŞFR, Dos. No: 55, Göm. No: 111.

68 Menzil İskeleleri de Menzil Noktaları gibi bünyesinde birçok kıta ve müessese yer alırdı. Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi*, s. 45.

69 Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi*, s. 49-50.

Ereğlisi), Şarköy, Gelibolu, Akbaş, Maydos, Burgaz, Kilya ve Lapseki gibi iskele ve limanlar üzerinde iskele kumandanlıkları oluşturuldu⁷⁰.

5.4. Menzil Bünyesinde Görev Yapan Hizmet Kıtaları

Menzil Müfettişlikleri bünyelerinde bulunan Menzil Mıntıka Müfettişlikleri, Menzil Hat Kumandanlıkları, Menzil Nokta Kumandanlıkları ve Menzil Liman ve İskele Kumandanlıkları sayesinde menzil hizmetlerini yürüttü. Bu idari yapılar vazifelerini ifa ederken bünyelerinde ihdas edilen ambar ve depolar, hastane ve revirler, misafirhaneler, aşhaneler, çayhaneler, esir ve cephe parkları, mezbahalar, tamirhaneler, imalathaneler vb. müesseseler sayesinde hizmet verirdi. Ayrıca yine bu idari yapılara bağlı olarak amele ve inşaat kıtaları, ekmeççi takımları, nakliye kolları, menzil sahra kıtaları vb. hizmet kıtaları da bulunurdu. Menzil Müfettişleri bünyesinde yer alan tüm bu kıta ve müesseseler sayesinde ordunun lojistik ihtiyaçları karşılanırdı⁷¹.

5'inci Menzil Müfettişliğinin kuruluşuna ilişkin 27 Mart 1915 tarihli ve 94 numaralı kuruluş emrinde, menzil bünyesinde oluşturulacak kıta ve birimler ve bunun için alınması gereken tedbirler şu şekilde belirlenmişti⁷².

- Menzil Müfettişliği karargâhı oluşturulacaktır. Bu karargâhın idaresi için Bahr-ı Sefid Boğazı ve Çanakkale'deki mevcut idareden faydalanılacaktır.
- Menzil sıhhiye heyeti, menzil baytar heyeti menzil cephe kumandanlık karargâhı, inşaat şubesi, menzil divan-ı harbi, menzil telgraf müdüriyeti, evrak kalemi, Menzil Müfettişlik Karargâh Kumandanlığı, muhasebe ve işe zabitan heyeti oluşturulacaktır.
- Menzil Posta heyeti, Posta ve Telgraf Nezareti tarafından karşılanacaktır.
- Öncelikle 6 menzil kumandanlığı teşkil edilecektir. Bunları üçü 1'inci Ordu Menzili, ikisi 2'inci Ordu menzili tarafından verilecektir. Biri de maiyetiyle birlikte Biga'da yeniden ihdas edilecektir.
- Dört ambar heyeti oluşturulacaktır. Bunların ikisi 1'inci Menzil ve ikisi de 2'inci Menzil tarafından verilecektir.
- Her biri 500 yataklı üç menzil hastanesi 1'inci Menzil tarafından verilecektir. Ayrıca Sıhhiye Müfettişliği tarafından 3.000 yataklı bir sıhhiye merkez deposu oluşturulacaktır.
- Genelkurmay Karargâhı dördüncü şube tarafından 50 hasta nakliye arabası ve 100 hayvandan oluşan bir hasta nakliye müfrezesi

---

70 ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3527, Dos. 21, Fih. 21, 29, 29-1;

71 Muzaffer, "Harbi Umumide Menzilcilik", s. 413-415.

72 ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1144, Dos. 101, Fih. 8, 8-1, 9, 9-1, 9-2, 9-3. ATASE Arşivi, BDH, Kls. 2089, Dos. 5, Fih. 2, 2-1; ATASE Arşivi, BDH, Kls. 2416, Dos. 117, Fih. 8-2.

verilecektir.

- İki hayvan hastanesi teşkil edilecekti. Bunların birini 2'nci Menzil diğeri ise Genelkurmay Karargâhı Baytar Şubesi temin edecektir. Ayrıca hayvanlar için bir ilaç deposu (Eczayı Baytariye Müddehîri) yine bu şube tarafından temin edilecektir.
- Üç cephane kolu oluşturulacaktır. Bunların ikisi 1'ci Menzil tarafından, biri de 2'inci menzil tarafından teşkil edilecektir.
- Posta ve Telgraf Nezareti tarafından bir posta telgraf deposu teşkil edilecektir.
- Bir hastane gemisi 5'inci Menzil emrine verilecektir.
- 7 menzil iaşe kolu teşkil edilecektir. Ayrıca 1'inci Menzil Müfettişliğine ait 19 ve 25'inci kollar ile Biga'da bulunan kollar 5'inci Menzile devredilecektir. Ayrıca Menzil Genel Müfettişliği dördüncü şubesi ile birlikte 16 merkep kolu, 5 deve kolu ve 1 mekkâri kolu teşkil edilecektir.
- 1'inci Menzil her biri 150 yataklı beş seyyar hastane verecektir.
- İki hayvan hastanesinin biri 1'inci Menzil diğeri de Genelkarargâh Baytar şubesi tarafından teşkil edilecektir.
- 6 hamal kolu, İkmal şubesince temin edilecek.

5'inci Menzilin bu ilk oluşum talimatnamesinden de anlaşılacağı üzere 5'inci Menzil Müfettişliğinin oluşumunda büyük oranda 1'inci ve 2'inci Menzil Müfettişliğine ait hizmet kıtaları ve birimlerden faydalanıldı. Bununla birlikte Genelkurmay karargâhı ve diğeri bazı idari birimlerden de istifade edildi.

Menzil Müfettişlikleri bünyesinde bulunan kıta müesseselerin tümü bir anda teşekkül ettirilmezdi. İhtiyaç duyuldukça menzil bünyesinde yeni kıta ve müesseseler oluşturulurdu⁷³. Dolayısıyla 5'inci Menzil bünyesindeki menzil hizmet kıta ve müesseselerinin sayıları hızla arttırıldı.

5'inci Menzil bünyesinde bulunan kıta ve müesseseler ile buldukları mevki-ler tabloda verilmiştir⁷⁴.

73 Muzaffer, *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi*, s. 48;

74 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3527, Dos. 21, Fih. 29, 29-1; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3528, Dos. 25, Fih. 2; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1139, Dos. 74, Fih. 10-1; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1136, Dos. 62, Fih. 1-37; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3421, Dos. 97, Fih. 18; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1150, Dos. 107, Fih. 6-19.

Tablo 1. 5'inci Menzil Bünyesinde Bulunan Kıta ve Müesseseler ile Buldukları Mevkiler

Menzil Müesseseleri	Buldukları Mevkiler
<i>Menzil Karargâhı</i>	Gelibolu
<i>Menzil Noktaları</i>	Edirne, Gelibolu, Çanakkale, Birgos, Biga, Akbaş, Ilgardere, Uzunköprü, Lüleburgaz, Alpullu, Babaeski, Seyidler, Hayrabolu, Keşan, Eksamil,
<i>Menzil İskele Komutanlıklar</i>	Çardak, Ilgaradere, Çanakkale, Kilye, Akbaş, Birgos, Lapseki, Gelibolu, Karabiga, Şarköy, Tekirdağ, Lapseki
<i>Menzil İaşe Ambarları</i>	Edirne, Alpullu, Hayrabolu, Lüleburgaz, Babaeski, Karapeykar, Uzunköprü, Keşan, Şarköy, Birgos, Biga,
<i>Menzil Teçhizat Ambarları</i>	Lüleburgaz
<i>Mevaşi Depoları</i>	Bandırma, Bursa ve Alaşehir
<i>Menzil Ekmekçi Takımları</i>	Gelibolu, Uzunköprü, Karapeykar, Lüleburgaz, Bandırma
<i>Menzil Çayhaneleri</i>	Gürecik, Bayırköy, Karapeykar, Yerlisu, Eksamil (Ortaköy)
<i>Menzil Cephane Depoları</i>	Seyidler, Akbaş, Çanakkale, Gelibolu, Soğanlıdere, Ilgardere, Burgaz, Uzunköprü
<i>Menzil Hastaneleri</i>	Uzunköprü, Biga, Lapseki, Keşan, Lüleburgaz
<i>Harp Hastaneleri</i>	Biga'da 1 No'lu Harp Hastanesi, Çardak'ta 2 No'lu Harp Hastanesi, Lapseki'de 3 No'lu Harp Hastanesi, Babaeski'de 4 No'lu Harp Hastanesi, Şarköy'de 5 No'lu Harp Hastanesi
<i>Hasta Nakliye Müfrezesi</i>	25'inci öküz ve 19'uncu at arabalı kol Biga'da
<i>Hayvan Hastaneleri</i>	Nesipbey Çiftliği, Edirne, Beğendik, Satıköy
<i>Araba ve Hayvan Depoları</i>	Beğendik, Büyük Karakarlı

<i>Ecza-i Baytariye Müddehisi</i>	Lüleburgaz
<i>Amele Taburları</i>	2'inci Hadımdöy Taburu Burunsuz'da, 5'inci Menzil Taburu Uzunköprü'de
<i>Hizmet Bölükleri (Hamal Taburları)</i>	Edirne'de 1 No'lu , Alpullu'da 2 No'lu, Hayrabolu'da 3 No'lu, Lüleburgaz'da 4 No'lu, Babaeski'de 5 No'lu, Seyidler'de 6 No'lu, Uzunköprü'de 7 No'lu, Keşan'da 8 No'lu, Gelibolu'da 9 No'lu, Akbaş'ta 10 No'lu, Kilya'da 11 No'lu, Çanakkale'de 12 No'lu, Birgos'da 13 No'lu Hizmet Bölüğü bulunurdu.
<i>Tathir Merkezleri</i>	Hayrabolu, Muradlı, Seyidler, Malkara, Lüleburgaz
İstihkâm Deposu	Akbaş
<i>Mevki Hastaneleri</i>	Bandırma, Erdek, Gelibolu, Tekirdağ
<i>Tahtelbahir Takımları</i>	Ilgardere, Tekirdağ, Şarköy, Karabiga
<i>Hastane Gemileri</i>	Gülihal, Akdeniz ve 60, 61, 63 ve 70 No'lu Şirket Vapurları

Menzile ait birimler elbette yalnızca bu müesseselerden ibaret değildi. Zira bu müesseseler ordunun ihtiyaçlarına paralel olarak menzil teşkilatına ait hizmet kıtaları ve müesseselerin sayısı da arttırılırdı. Nitekim menzil teşkilatının asli vazifesi muharip ordunun her türlü geri hizmetlerini sorunsuz şekilde yürütmek olduğundan ordunun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak üzere yeni birimler teşkil edileceği gibi mevcut kıta ve birimlerin yerleri değiştirilebilirdi. Ayrıca ihtiyaç kalmayan birimler kısa süre içinde lağvedilirdi.

25 Şubat-1 Mart 1916 tarihleri arasında 5'inci Menzil Müfettişliği bünyesinde bulunan kıta ve müesseseler ile buldukları mevkiiler tabloda verilmiştir⁷⁵.

75 ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3527, Dos. 21, Fih. 29, 29-1.

Tablo 2. 5'inci Menzil Müfettişliği Binyesinde Bulunan Kıta ve Müesseseler ile Buldukları Mevkiler

Müesseseler	Bulduğu Mevki
<i>Menzil Karargâhı</i>	Akbaş
<i>Menzil Noktaları</i>	Edirne (1 Nolu), Alpullu (2 Nolu), Hayrabolu (3 Nolu), Seyyidler (4 Nolu), Babaeski (5 Nolu), Lüleburgaz (6 Nolu), Uzunköprü (7 Nolu), Keşan (8 Nolu), Eksamil (9 Nolu), Gelibolu (10 Nolu), Akbaşta (11 Nolu), Biga (12 Nolu),
<i>Menzil İskeleleri</i>	Çanakkale, Kilye, Akbaş, Birgos, Lapseki, Gelibolu, Karabiga, Şarköy, Tekirdağ
<i>Menzil İaşe Ambarları</i>	Edirne (1 Nolu), Alpullu (2 Nolu), Hayrabolu (3 Nolu), Lüleburgaz (4 Nolu), Babaeski (5 Nolu), Karapeykar (6 Nolu), Çanakkale (7 Nolu), Uzunköprü (8 Nolu), Keşan (9 Nolu), Şarköy (10 Nolu), Lüleburgaz (11 Nolu), Birgos (12 Nolu), Biga (13 Nolu)
<i>Menzil Ekmekçi Takımları</i>	Uzunköprü ve Karapeykar (1 Nolu Ekmekçi takımının yarısı Uzunköprü'de yarısı da Karapeykar'da), Lüleburgaz (2 Nolu)
<i>Menzil Çayhaneleri</i>	Karapeykar (1 Nolu), Yerlisu (2 Nolu), Eksamil (9 Nolu)
<i>Menzil Cephane Depoları</i>	Seyyidler (1Nolu), Akbaş (2 Nolu), Akbaş (3 Nolu), Çanakkale (4 Nolu), Gelibolu (5 Nolu), Soğanlıdere (6 Nolu), Uzunköprü (7 Nolu),
<i>Menzil Hastaneleri</i>	Uzunköprü (1 Nolu), Biga (2 Nolu), Uzunköprü (3 Nolu), Lapseki (4 Nolu), Keşan (5 Nolu),
<i>Harp Hastaneleri</i>	Biga (1 Nolu), Çardak (2 Nolu), Lapseki (3Nolu), Babaeski (4 Nolu), Şarköy (5 Nolu)
<i>Mevki Hastaneleri</i>	Erdek, Gelibolu
<i>Stihhiye Depoları</i>	Lüleburgaz
<i>Hasta Nakliye Müfrezesi</i>	Biga (25 öküz ve 19 at arabasından oluşuyor.)
<i>Hayvan Hastaneleri</i>	Beğendik (1 Nolu), Edirne (2 Nolu), Satıköy (3 Nolu),
<i>Araba ve Hayvan Depoları</i>	Beğendik (1 Nolu), Büyükkarakarlı (2 Nolu),

<i>Veteriner Deposu</i>	Lüleburgaz
<i>Amele Taburları</i>	Burunsuz (2. Hadımköy Tabur) Uzunköprü (5'inci Menzil Taburu)
<i>İnşaat Bölüğü</i>	Türkkemze
<i>Hizmet Bölükleri</i>	Edirne, (1 Nolu), Alpulu (2 Nolu), Hayrabolu (3 Nolu), Lüleburgaz (4 Nolu), Babaeski (5 Nolu), Seyyidler (6 Nolu), Uzunköprü (7 Nolu), Keşan (8 Nolu), Gelibolu (9 Nolu), Akbaş (10 Nolu), Kilya (11 Nolu), Çanakkale (12 Nolu), Birgos (13 Nolu)
<i>Arabalı Hizmet Kıtası</i>	Lüleburgaz (30 araba)
<i>Araba İmalathanesi</i>	Susuzselim
<i>Tathir Merkezleri</i>	Hayrabolu, Seyidler, Malkara
<i>Hastane Gemileri</i>	Gülnihal, Akdeniz, 70 Nolu, 60 Nolu ve 63 Nolu Menzil Gemiler

6. 5'inci Menzil Müfettişliğinin Mıntıka Müfettişliklerine Ayrılması

Menzil mıntıka müfettişlikleri, menzil bölgesinin genişlemesi ve menzile ait hizmetlerin çoğalmasından dolayı teşkil edilirdi. Böyle menzil hizmetlerinin daha hızlı ve kolay şekilde yürütülmesi mümkün olurdu. Kuruluş ve teşkilatı bakımından Menzil Müfettişliklerinin küçük bir numunesini şeklinde teşkil edilen mıntıka müfettişlikleri kendileri için tahsis edilen bölgede menzil hizmetlerine ilişkin her türlü faaliyetleri yürütürdü⁷⁶.

Mıntıka Müfettişlikleri emrinde büyüklüklerine göre birkaç Nokta ve konak kumandanlığı bulunurdu. Ayrıca Menzil Hat Komutanlıkları, Muhafız Komutanlıkları, Hizmet ve Amele Kıtaları, Tamir Onarım Kolları, Yol İnşaa Kıtaları, İaşe Merkezleri, Misafirhaneleri, Depo ve Ambarlar, Sevk Memurluğu ve sağlık hizmetleri yönelik müesseseler vb. kıta ve müesseseler mıntıka müfettişlikleri emrine verilir⁷⁷. Bu bakımdan menzil mıntıka müfettişlikleri, kuruluş ve teşkilat bakımından Ordu Menzil Müfettişliklerinin personel ve müessese sayısı bakımından azaltılmış halde ibaretti.

76 *Menzil Müessesâtı Hakkında Târifat*, s. 7.

77 Mustafa Şahin, *a.g.m.*, s. 272-273; Cezmi Tezcan, *Tekâlif-i Harbiye ve Tekâlif-i Milliye Örneklerinde Savaş Dönemleri Mâli Politikaları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniv. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 75-76.

Dolayısıyla menzil mıntika müfettişlikleri Ordu Menzil Müfettişliklerinin adeta küçük bir numunesiydi⁷⁸.

Başlangıçta menzil mıntikasındaki hizmetler, 5'inci Ordu Menzil Müfettişi tarafından tek elden idare edilirdi. Ancak 5'inci Ordunun asker sayısının sürekli artmasına paralel olarak her geçen gün menzil bölgesindeki kıta ve müesseselerin çoğaldı. Böylece menzil bölgesinin tek elden idare edilmesi güçleşti. Dolayısıyla menzil bölgesindeki hizmetlerin daha kolay yürütülebilmesi için Menzil Mıntika Müfettişlikleri ihdas edildi⁷⁹.

Her mıntıkaya bir menzil mıntika müfettişi atanırdı. Bu müfettiş, mıntikasındaki tüm menzil personelin amiri konumunda olduğundan mıntikası içindeki her türlü hizmetin işleyişinden sorumluydu. Menzil mıntika müfettişleri, hizmetlere ilişkin emir ve talimatları doğrudan Menzil Müfettişinden alırdı.

5'inci Menzil bölgesinde menzil teşkilatına bağlı müesseselerin çoğalmasına bağlı olarak 5'inci Menzil bölgesinde Rumeli, Anadolu, Aydın ve Antalya Menzil Mıntika Müfettişlikleri oluşturuldu. Bu mıntika müfettişliklerinin sınırları için aşağıdaki haritayı inceleyiniz⁸⁰.

---

78 *Menzil Müessesâtı Hakkında Târifat*, s. 7.

79 Çanakkale Cephesinde özellikle muharebelerin mevzi harbine dönüşmesiyle Menzil Teşkilatı bünyesindeki hizmet kıtaları ve müesseselerde büyük artış yaşandı.5'inci Ordu menzil teşkilatı Eylül 1915 başlarından itibaren bünyesinde bulunan müessese sayısı bakımından en geniş ve en ileri seviyeye ulaşmıştı. Mustafa Şahin, *a.g.m.*, s. 284; Gürsel Göncü & Şahin Aldoğan, *Çanakkale Savaşı*, Siperin Ardı Vatan, MEB. Yay., İstanbul, 2006, s. 136.

80 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1139, Dos. 74, Fih. 11.

Harita 3. 5'inci Menzil Mıntika Müfettişliklerinin Sınırları

Anadolu yakasında bulunan müesseselerin büyük bir kısmı doğrudan 5'inci Menzil Müfettişliğinin emrine verildi. Bu müfettişliğin karargâh merkezi ise Bandırma kazasıydı. 5'inci Menzil Müfettişliğinin bünyesinde şu müesseseler yer alırdı⁸¹.

81 ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3421, Dos. 97, Fih. 18, 18-4; ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3544, Dos. 95, Fih. 1-4; ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1136, Dos. 62, Fih. 1-39; ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1155, Dos. 124, Fih. 1-124.

Tablo 3. 5'inci Menzil Müfettişliğine Bağlı Kıta ve Müesseseler ile Buldukları Mevkiler

Menzile Ait Müesese	Bulunduğu Mevki
<i>Menzil Karargâhu</i>	Bandırma
<i>Menzil Noktaları</i>	Manisa, Bandırma, Balıkesir, Bilecik, İzmir, Bursa, Uşak
<i>Menzil Konağı</i>	Soma
<i>Menzil İskeleleri</i>	Bandırma, Erdek
<i>Menzil Erzak Ambarı</i>	Bandırma, Uşak, Mudanya, Mudanya, Bilecik, Balıkesir
<i>Teçhizat Ambarı ve İstihkâm Deposu</i>	Bandırma
<i>Menzil Cephane Depoları</i>	Bursa, İzmir, Manisa, Soma, Alaşehir
<i>Mevaşi Depoları</i>	Bursa, Bandırma, İzmir, Alaşehir, Göksun, Aksakal
<i>Menzil Ekmekçi Takımı</i>	Bandırma
<i>Menzil Cephane Deposu</i>	Bandırma
<i>Menzil Mevki-i Müstahkem Hastaneleri</i>	Bandırma, Soma, Manisa, Uşak
<i>Sıhhi Müesseseler</i>	Mevki Hastanesi: Bandırma, Erdek, Karacabey Hasta Nakliye Müfrezesi: Erdek Ecza Deposu: Bandırma Harp Hastanesi: Balıkesir Nekahethaneler: Bursa, Eğinlik, Kasaba
<i>Menzil Hayvan Hastanesi</i>	Aydıncık
<i>Menzil Hayvan Sıhhiye Deposu</i>	Bandırma
<i>Nal İmalathanesi</i>	Aydıncık
<i>Menzil Amele Taburları</i>	Manisa, Bandırma, İzmir, Uşak, İzmir, Balıkesir, İzmir ve Bandırma Hizmet Taburu
<i>Hamal Bölükleri</i>	Bandırma, Bursa, Bilecik, Balıkesir

<i>Menzil İnşaat Bölüğü</i>	Bandırma
<i>Büyük Sevkiyat Merkezleri</i>	İzmir, Manisa, Bandırma
<i>Menzil Jandarma Kıtaları</i>	Bandırma, Biga, Manisa, Aydın, Mudanya, Balıkesir, Karacabey, Bursa, Bandırma Takip Müfrezesi
<i>Tahtelbahir Topçu Takımlar</i>	Ilgardere (2 Adet)

5'inci Menzil Müfettişliğinin Rumeli cihetindeki tüm kıta ve müesseseleri ise Rumeli Mıntıka Müfettişliğinin emrine verildi. Uzunköprü kazası bu mıntıka müfettişliğinin karargâhı olarak belirlendi. 5'inci Menzil Rumeli Mıntıka Müfettişliğinin uhdesinde şu müesseseler bulunurdu⁸².

Tablo 4. Rumeli Mıntıka Müfettişliğinin Bağlı Müesseseler ve Buldukları Mevkiler

Müessesenin Adı	Bulduğu Mevki
<i>Mıntıka Karargâhı</i>	Uzunköprü
<i>Nokta Kumandanlıkları</i>	Uzunköprü, Tekirdağ, Akbaş, Keşan
<i>Menzil İskeleleri</i>	Tekirdağ, Şarköy, Gelibolu, Karabiga, Akbaş, Kilya, Çanakkale, Burgaz, Lapseki
<i>Ambarlı Konak Noktaları</i>	Karapeykar, Baravur, Saray
<i>İaşe Ambarları</i>	Muradlı, Şarköy, Uzunköprü, Keşan, Tekirdağ
<i>Cephene Depoları</i>	Şarköy, Akbaş, Uzunköprü, Keşan, Tekirdağ
<i>Sihhi Müesseseler</i>	Menzil Hastaneleri: Uzunköprü, Keşan, Karabiga, Akbaş Ecza Depoları: Lapseki, Akbaş Harp hastaneleri: Kırklareli, Gaziköy ve Ilgardere Menzil Nekâhethaneleri: Kırklareli, Tekirdağ, Eriklice, Mürefte
<i>Hayvan Hastaneleri ve Depoları</i>	Hayvan Hastanesi: Nesipbey Çiftliği, Edirne, Satıköy Hayvan ve Araba Deposu: Beğendik, Büyükkarakarlı Veteriner Deposu: Uzunköprü, Lüleburgaz Hayvan Nekâhethane: Uzunköprü ve Keşan
<i>Hamal Taburları</i>	Muradlı, Uzunköprü, Keşan, Gelibolu, Akbaş, Kilya, Burgaz, Tekirdağ

82 ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3421, Dos. 97, Fih. 18; ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3544, Dos. 95, Fih. 1-2; ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1136, Dos. 62, Fih. 1-39; ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3528, Dos. 25, Fih. 2.

<i>Tahtelbahir Takımları</i>	Tekirdağ, Şarköy
Çayhaneler	Karapeykâr, Yerlisu, Bolayır

5'inci Menzile bağlı bir diğer mıntika müfettişliği de merkezi Denizli vilayeti olan Aydın Menzil Mıntika Müfettişliğiydi. Bu mıntika müfettişliği idari sınırları içinde Aydın, Söke, Nazilli, Buldan, Çal, Saraycık, Karacasu, Tavas, Denizli, Çeşme, Milas, Bodrum, Muğla, Çeşme, Bozdoğan, Köyceğiz, Fethiye, Garbikaraağaç ve Çal gibi kazalar yer alıyordu⁸³.

5'inci Menzil Aydın Mıntika Müfettişliğine bağlı müesseseler ve buldukları mevkiler tabloda verilmiştir⁸⁴.

Tablo 5. 5'inci Menzil Aydın Menzil Mıntika Müfettişliğine Bağlı Müesseseler ve Buldukları Mevkiler

Müessesenin Adı	Bulduğu Mevki
<i>Karargâhı</i>	Denizli
<i>Nokta Kumandanlıkları</i>	Aydın, Denizli, Muğla, Fethiye
İşe Ambarları	Muğla, Ahurköy, Aydın
İşe Merkezi	Aydın
<i>Sahra Jandarması</i>	Muğla
<i>Hayvan Hastaneleri ve Depoları</i>	Hayvan Depoları: Aydın Hayvan Nekahethanesi: Muğla, Denizli
<i>Hamal Bölükleri</i>	Aydın, Muğla
<i>Sihhiye Merkezleri</i>	Mevki Hastaneleri: Aydın, Muğla, Denizli Harp Hastanesi: Nazilli Nekahethane: Muğla Sihhiye Deposu: Söke

5'inci Menzilin Anadolu hudutları içinde teşkil edilen bir diğer mıntika müfettişliği de Antalya Menzil Mıntika Müfettişliğidir. Merkezi Burdur olan bu mıntika müfettişliğinin idari sınırları içerisinde Antalya, Manavgat, Alanya, Akseki, Korkute-li, Eğirdir, Şarkikaraağaç, Yalvaç, Uluborlu, Sandıklı, Dinar, Isparta, Tefenni, Elmalı, Andifli ve Fenike gibi kazalar yer alıyordu⁸⁵.

83 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1155, Dos. 124, Fih. 1-123; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1136, Dos.62, Fih. 1-42.

84 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1136, Dos. 62, Fih. 1-38; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3544, Dos. 95, Fih. 1-3.

85 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1155, Dos. 124, Fih. 1-123; *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1136, Dos.62, Fih. 1-42.

5'inci Menzil Antalya Mıntika Müfettişliğine bağlı müesseseler ve buldukları mevkiler tabloda verilmiştir⁸⁶.

Tablo 6. 5'inci Menzil Antalya Menzil Mıntika Müfettişliğine Bağlı Müesseseler ve Buldukları Mevkiler

Müessesenin Adı	Bulunduğu Mevki
<i>Karargâhı</i>	Burdur
<i>Nokta Kumandanlıkları</i>	Burdur, Elmalı, Eğirdir, Antalya
İşe Ambarları	Balazir, Dinar, İstanos, İstanvos
İşe Merkezi	Dinar
<i>Hayvan Hastaneleri ve Depoları</i>	<i>Hayvan Depoları:</i> Dinar, Elmalı <i>Hayvan Nekahethanesi:</i> Burdur, Isparta, Antalya
<i>Sıhhi Merkezler</i>	Antalya, Kaş, Burdur, Dinar

Daha sonra 5'inci Menzilin Anadolu hududu içinde ihdas edilen bu mıntika müfettişliklerinin sayıları arttırdığı gibi idari sınır ve yapılarında da değişikliğe gidildi. Böylece doğrudan 5'inci Menzil Müfettişliği bağlı kıta ve müesseselerin yanında Rumenli, Denizli, İzmir ve Burdur Mıntika Müfettişlikleri oluşturuldu⁸⁷.

Tablo 7. 5'inci Menzil Müfettişliğine Bağlı Müesseseler ve Buldukları Mevkiler

Menzile Ait Müesseseler	Bulunduğu Mevki
<i>Menzil Karargâhı</i>	Bandırma
<i>Menzil Noktaları</i>	Bandırma, Bursa, Bilecik, Balıkesir
<i>Menzil İskeleleri</i>	Bandırma, Erdek, Mudanya, Isparta, Birgos, Karabiga
<i>Menzil Erzak Ambarı</i>	Bandırma, Mudanya, Bilecik, Bursa, Balıkesir
<i>Menzil Cephane Depoları</i>	Bandırma

86 ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1136, Dos. 62, Fih. 1-38; ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3544, Dos. 95, Fih. 1-3.

87 ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3549, Dos. 117, Fih. 21; ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3421, Dos. 97, Fih. 16.

<i>Teçhizat Ambarı</i>	Bandırma,
<i>Amele Taburları</i>	Bandırma, Balıkesir, Bursa, Bilecik, Birgos
<i>Menzil Mevaşi Depoları</i>	Bandırma, Bursa, Aksakallı, Bursa
<i>Menzil Ekmekçi Takımı</i>	Bandırma
<i>Stihhi Müesseseler</i>	Menzil Hastanesi: Karabiğa, Mevki ve Merkez Hastanesi: Bandırma, Eğinlik, Bilecik, Mihaylıç Ecza Deposu: Bandırma, Lapseki Harp Hastanesi: Balıkesir Nekahethane: Eğinlik, Bursa
<i>Nal İmalathanesi</i>	Bandırma
<i>Menzil Hayvan Hastanesi</i>	Bandırma, Aydıncık
<i>Menzil Araba ve Hayvan Deposu</i>	Balıkesir
<i>Menzil İnşaat Bölüğü</i>	Bandırma, Balıkesir
<i>Menzil Jandarmanın Kıtaları</i>	Biga, Mudanya, Bandırma
<i>Menzil Tahtelbahir Topçu Takımlar</i>	Karabiğa, Bandırma

5'inci Menzil Rumeli Mıntıka Müfettişliğine bağlı müesseseler ve buldukları mevkiler de tabloda verilmiştir⁸⁸.

Tablo 8. 5'inci Rumeli Menzil Mıntıka Müfettişliğine Bağlı Müesseseler ve Buldukları Mevkiler

Müessesenin Adı	Bulduğu Mevki
<i>Mıntıka Karargâhı</i>	Tekirdağ
<i>Nokta Kumandanlıkları</i>	Tekirdağ, Keşan, Uzunköprü, Akbaş
<i>Konak Kumandanlığı</i>	Karapeykâr, Baraur

88 ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3549, Dos. 117, Fih. 21.

<i>Menzil İskeleleri</i>	Tekirdağ, Gelibolu, Kilye, Şarköy
<i>Erzak Ambarları</i>	Tekirdağ, Keşan Eriklice, Uzunköprü, Gelibolu
<i>Cephane Depoları</i>	Tekirdağ, Şarköy, Uzunköprü, Şarköy, Gelibolu, Akbaş
<i>Hamal Bölükleri</i>	Tekirdağ, Muradlı, Keşan, Gelibolu, Akbaş, Kilye
<i>Sıhhi Merkezler</i>	Mevki ve Merkez Hastaneler: Tekirdağ, Gelibolu Harp Hastaneleri: Akbaş, Şarköy, Menzil Hastaneleri: Uzunköprü, Keşan, Akbaş Ecza Deposu: Tekirdağ Nekahethane: Tekirdağ, Mürefte, Eriklice,
<i>Menzil Araba ve Hayvan Deposu</i>	Beğendik
<i>Hayvan Hastanesi ve Ecza Deposu</i>	Uzunköprü, Keşan, Beğendik
<i>Mevaşi Deposu</i>	Beğendik,
<i>İnşaat Taburları</i>	Keşan
<i>Jandarma Taburları</i>	Muradlı

5'inci Menzil Denizli Mıntıka Müfettişliğine bağlı müesseseler ve buldukları mevkiler tabloda verilmiştir⁸⁹.

Tablo 9. 5'inci Menzil Denizli Mıntıka Müfettişliğine Bağlı Müesseseler ve Buldukları Mevkiler

Müessesenin Adı	Bulduğu Mevki
<i>Mıntıka Karargâhı</i>	Denizli
<i>Nokta Kumandanlıkları</i>	Aydın, Denizli, Muğla, Fethiye

89 ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3421, Dos. 97, Fih. 18-1.

<i>Ambarlı Konak</i>	Çine, Garbi Karaağaç, Ahiköy
İaşe Ambarları	Muğla, Ahiköy, Aydın
<i>Mevaşi Deposu</i>	Bursa, Göksun, Aksakal
<i>Sihhi Müesseseler</i>	Harp Hastanesi: Nazilli Ecza Deposu: Söke Menzil Hastanesi: Aydın-Muğla Nekahethane: Muğla
<i>Hayvan Hastaneleri ve Depoları</i>	Hayvan Nekahethanesi: Muğla Denizli Hayvan Deposu: Aydın
<i>Hamal Bölükleri</i>	Aydın
<i>Sahra Jandarma Bölükleri</i>	Muğla

5'inci Menzil Burdur Mıntıka Müfettişliğine bağlı müesseseler ve buldukları mevkiler tabloda verilmiştir⁹⁰.

Tablo 10. 5'inci Menzil Burdur Mıntıka Müfettişliğine Bağlı Müesseseler ve Buldukları Mevkiler

Müessesenin Adı	Bulunduğu Mevki
<i>Mıntıka Karargâhı</i>	Burdur
<i>Nokta Kumandanlıkları</i>	Burdur, Antalya, Elmalı, Eğirdir
<i>Ambarlı Konak</i>	Bucak, Hafızbey Çiftliği, Korkuteli, Kileveki, Muğla,
İaşe Ambarları	Balazir, Aşanoy, Dinar
<i>Cephane Deposu</i>	Burdur
<i>Hayvan Hastaneleri ve Depoları</i>	Hayvan Depoları: Dinar, Elmalı Hayvan Nekahethanesi: Burdur
<i>Hamal Bölükleri</i>	Balazir
<i>Sihhi Merkezleri</i>	Mevki Hastaneleri: Elmalı, Burdur, Antalya, Dinar

90 ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3421, Dos. 97, Fih. 18-2.

5'inci Menzil İzmir Mıntıka Müfettişliğine bağlı müesseseler ve buldukları mevkiler tabloda verilmiştir⁹¹.

Tablo 11. 5'inci Menzil İzmir Mıntıka Müfettişliğine Bağlı Müesseseler ve Buldukları Mevkiler

Müessesenin Adı	Bulduğu Mevki
<i>Mıntıka Karargâhu</i>	İzmir
<i>Nokta Kumandanlıkları</i>	Manisa, Soma, İzmir, Alaşehir, Uşak
İaşe Ambarları	Uşak
<i>Erzak Ambarları</i>	İzmir, Manisa, Soma, Alaşehir
İstihkâm Deposu	Manisa
<i>Hayvan Depoları</i>	Manisa, Menemen
İaşe Merkezi	Uşak
<i>Hamal Bölükleri</i>	Manisa, İzmir, Uşak, İzmir, Alaşehir
<i>Sıhhi Merkezleri</i>	<i>Mevki Hastaneleri:</i> Soma, Manisa, Uşak, İzmir <i>Nekahethane:</i> Buca, Kasaba
<i>Sevkiyat Merkezleri</i>	İzmir, Manisa
<i>Cephane Deposu</i>	Ödemiş

Yukarıda verilen tablolar incelendiğinde görüleceği gibi menzil müfettişliği ve mıntıka müfettişliklerinin merkez karargâhları başta olmak üzere menzile ait diğer kıta ve müesseseler ile bunların buldukları mevkiler de ihtiyaca binaen değişirdi. Bununla birlikte menzil bünyesinde bulunan kıta ve müesseselerde görev alan personelin sayıları da ihtiyaca binaen her an değişirdi. 1918 yılında doğrudan 5'inci Menzil Müfettişliği ile Rumeli, Denizli, Antalya ve İzmir Mıntıka Müfettişlikleri bünyesinde görev yapan personel ve menzil hizmetinde kullanılan hayvanların sayısı tabloda verilmiştir⁹².

91 ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3421, Dos. 97, Fih. 18-3.

92 ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1157, Dos. 134, Fih. 1-1.

Tablo 12. 5'inci Menzil Müfettişliği İle Rumeli, Denizli, Antalya ve İzmir Mıntıka Müfettişlikleri Bünyesinde Görevli Personel ve Hayvan Sayısı

Müesseseler	Zabit Sayısı	Asker Sayısı	Hayvan Sayısı
5'inci Menzil Müfettişliği	550	16.122	1.562
Denizli Mıntıka Müfettişliği	16	698	108
Antalya Mıntıka Müfettişliği	33	506	128
İzmir Mıntıka Müfettişliği	58	1.701	360
Rumeli Mıntıka Müfettişliği	78	3.984	178
Nakliye Kıtası	87	6.035	10.503
Toplam	822	29.046	12.839

7. 5'inci Menzil Müfettişliğinin Lağvedilmesi

5'inci Menzil Müfettişliği, 27 Mart 1915 tarihinden itibaren Gelibolu yarımadasındaki tüm ordu birliklerinin lojistik ihtiyaçlarının karşılamak üzere faaliyetlerine başladı. 5'inci Ordudaki asker sayısının gün geçtikçe artmasına paralel olarak menzil müfettişliği bünyesindeki müesseselerin sayısı da her geçen gün arttırıldı. Dolayısıyla Eylül 1915'te gelindiğinde 5'inci Menzil Müfettişliği bünyesindeki müesseseler sayı ve hizmet alanı bakımından en geniş seviyeye ulaştı⁹³. Ancak kasım ayından itibaren İtilaf Devletleri kuvvetlerinin büyük bölümünü tahliye etmesi üzerine menzil emrinde bulunan bazı kıta ve müesseseler 1'inci ve 2'inci Ordu Menzil Müfettişliğine devredilmeye başlandı⁹⁴.

Cephenin kapanması ardında 5'inci Ordu emrindeki birliklerin büyük kısmı diğer cephelere kaydırıldığından menzil emrinde bulunan kıta ve müesseselerin de büyük bölümü diğer menzil müfettişliklerine devredildi. Fakat Gelibolu yarımadasının güvenliği için bölgede bulunan az sayıdaki askeri birliklerin lojistik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ihtiyaç duyulan kıta ve müesseseler harbin nihayetine kadar faaliyetlerine devam etti.

Ancak özellikle 1 Ocak 1918 tarihinden Rumeli Menzil Mıntıka Müfettişliği bünyesinde bulunan müesseselerin tamamı lağvedilmiş ve Anadolu yakasında ise

93 Eylül 1915 tarihi itibarıyla 5'inci da Menzil Müfettişliği bünyesindeki kıta ve müesseselerin sayısı en geniş seviyeye ulaştı. *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914 – Ocak 1916)*, Gnkur. ATASE Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014, s. 238.

94 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1150, Dos. 107, Fih. 6, 6-1.

yalnızca menzile ait birkaç müessesese kalmıştı. Kısa süre sonra bu müesseselerin de vazifeleri de sona erdi⁹⁵. Böylece 5'inci Menzil Müfettişliği kendinden beklenen hizmetleri başarılı bir şekilde ifa ederek görevini tamamlamış oldu⁹⁶.

Sonuç

Türk ordusunun Çanakkale Muharebelerinde elde ettiği büyük zaferde, gerek cephe hattında gerekse cephe gerisinde alınan isabetli kararlar ve kusursuz işleyen planların yanında, zamanın icaplarına göre hazırlanmış lojistik sistemin büyük katkısı oldu.

Çanakkale Cephesi'nde muharip ordunun iâşe, cephane, sağlık başta olmak üzere her türlü ikmal ve tahliye hizmetleri, diğer bir ifadeyle bütünleme hizmetleri 5'inci Menzil Müfettişliği sayesinde gerçekleştirildi.

Ordu harekât alanını hemen gerisinde oluşturulan bu teşkilat sayesinde yurtiçindeki kaynaklar ivedilikle muharip orduya ulaştırıldığı gibi ordu harekât alanından anavatana yapılacak tahliye işlemleri yine bu teşkilat sayesinde sistemli şekilde yürütülebildi.

Netice itibarıyla Çanakkale Cephesi'nde Türk ordusu bu teşkilatın öz verili çalışmalarını sayesinde, kısa süreli kriz anları dışında cephenin en sıkışık ve bunalımlı dönemlerinde bile ordunun lojistik gereksinimleri menzil müfettişliği bünyesinde var edilen askeri kıta ve müesseseler sayesinde karşılandı. Geri hizmetlerdeki bu başarı, 5'inci Ordunun mücadele azim ve direncini arttırdı.

95 *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 1280, Dos. 612, Fih. 24.

96 Yürürlükte olan yönetmeliklere göre bir ordunun lojistik nedenlerden dolayı harekâtı ertelenmez veya harp başarısızlıkla sonuçlanmaz ise menzil müfettişlikler, “vazifesini yeterince yapmış” kabul edilirdi. *Menzil Hidemâtu Nizamnamesi*, s. 57. Ayrıca muharebelerin sonuna doğru Genelkurmay Başkanı Enver Paşanın 5'inci Menzil Müfettişliğine bir tebrik telgrafı göndermesi, 5'inci Menzil Müfettişliğinin başarılı hizmetlerinin devlet yönetimi tarafından da teyit edildiğini göstermektedir. *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 3542, Dos. 83, Fih. 49.

Kaynakça

- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1124, Dos. 5, Fih. 3-3;
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1126, Dos. 11, Fih. 6, 7-1.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1128, Dos. 25, Fih. 3-1, 11, 11-1.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1129, Dos. 28, Fih. 2, 4, 4-1.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1130, Dos. 31, Fih. 16, 30.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1136, Dos. 62, Fih. 1, 1-37, 1-38, 1-39, 1-42.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1136, Dos. 64, Fih. 9-22.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1138, Dos. 69, Fih. 1-41, 1-42.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1139, Dos. 74, Fih. 10-1, 11.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1141, Dos. 85, Fih. 4, 4-1.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1144, Dos. 101, Fih. 8, 8-1, 8-3, 9, 9-1, 9-2, 9-3.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1144, Dos. 98, Fih. 5-5, 5-5a.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1150, Dos. 107, Fih. 6, 6-1, 6-2, 6-19, 6-20, 6-25.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1155, Dos. 124, Fih. 1-123, 1-124.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1157, Dos. 134, Fih. 1-1.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1167, Dos. 169, Fih. 6-54.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1180, Dos. 225, Fih. 102-1.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1181, Dos. 226, Fih. 8-2, 13-5.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 1280, Dos. 612, Fih. 24.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 2028, Dos. 5, Fih. 2, 2-1, 5.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 2416, Dos. 117, Fih. 1-5, 8-2, 16, 25-7.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 2522, Dos. 2, Fih. 14.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3400, Dos. 4, Fih. 9-1.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3421, Dos. 97, Fih. 4, 16, 18, 18-1, 18-2, 18-3, 18-4.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3527, Dos. 21, Fih. 21, 29, 29-1.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3528, Dos. 25, Fih. 2.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3528, Dos. 30, Fih. 41.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3542, Dos. 83, Fih. 49.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3544, Dos. 95, Fih. 1-2, 1-3, 1-4.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3549, Dos. 117, Fih. 21.
- ATASE Arşivi, Kls. 3552, Dos. 129, Fih. 5-4.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3568, Dos. 208, Fih. 18.
- ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3591, Dos. 1, Fih. 1a, 1-1.
- BOA, DH.ŞFR, Dos. No: 55, Göm. No: 111.
- ALPMANSÜ, Yusuf, "Birinci Dünya Savaşı Öncesi Menzil Teşkilatı ve İdari Faaliyetlerin Yürütülme Esasları", *Askerî Tarih Bülteni Dergisi*, C. 10, S. 19, Ağustos 1985, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1985, ss. 1-11.
- ARSLAN, Mehmet, "Birinci Dünya Harbinde Çanakkale Cephesine Asker Alım İşlemleri ve Askerlerin Cepheye İntikalleri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, (Çanakkale Muharebeleri 100. Yıl Özel Sayısı), Yıl 13, S.18, Çanakkale, Bahar 2015, ss. 219-247.

- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekâtı, V'inci Cilt, 1'inci Kitap, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 1993.
- Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914 – Ocak 1916), Gnkur. ATASE Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014.
- ÇALIŞLAR, İzzettin, On Yıllık Savaş; Org. İzzettin Çalışlar'ın Not Defterinden Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Savaşları, (Haz: İzzeddin Çalışlar) Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2010.
- DURGUN, Bülent, “Sefer Planlarında ve Balkan Harbi'nde Osmanlı Ordusunda Menzil Teşkilatı”, Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi, c. XIV, S. 29, İzmir, 2014, ss. 57-96.
- ELDEM, Vedat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, TTK Basımevi, Ankara, 1994.
- ERAT, Muhammed, “Çanakkale Muharebelerinde Türk Ordusunun İaşe Problemi” Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi Yay., S. 1, Çanakkale, Mart 2003, ss. 114-133.
- ERICKSON, Edward J., *Size Ölmeyi Emrediyorum! Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*, (Çev. Tanju Akad), 2. Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul, Aralık 2003.
- FERİD (Binbaşı: Ferit/Ferid), “Büyük Harpte Alman Ordusunda Menzil Hidemâtı”, *Mecmua-i Askeriye*, C. 7, S. 61, ss. 128-148.
- GÖNCÜ, Gürsel & Aldoğan, Şahin, Çanakkale Savaşı, Siperin Ardı Vatan, MEB. Yay., İstanbul, 2006.
- GÜRAN, Tevfik, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri 1909, 1913 ve 1914*, Ankara, 1997.
- HAYKIR, Yavuz- Çeloğlu, Yavuz Selim, *1916 Nüfus İstatistik Cetveli*, Hiperyayın, İstanbul, 2017.
- Menzil Hidemâtı Nizamnamesi*, Matbaa-i Askeriye-Süleymaniye, 1327.
- Menzil Müessesâtı Hakkında Tarifat*, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1332.
- Muzaffer (Erkân-ı Harbiye Kaymakamı), *Harb-i Umumiden Alınan Bazı Malumat ve Tecarübden Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hidemât Rehberi*, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1339.
- MUZAFFER, (Erkan-ı Harb Binbaşı), “Harb-i Umumide Menzillilik”, *Mecmua-i Askeriye*, c. 1, S. 11, 1 Şubat 1336, (1 Şubat 1920) ss. 411-421.
- PAMUK, Şevket, *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*, (Seçme Eserleri -II) İstanbul, Aralık 2009.
- PAMUK, Şevket, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İstanbul, Nisan 2014.
- Seferiye Nizamnamesi*, Matbaa-i Askeriye, Süleymaniye-Dersaadet, 1332.
- ŞAHİN, Mustafa, “Çanakkale Cephesi'nde Türk Ordusunun Menzil Teşkilatı ve Askeri Ulaştırma Hizmetleri”, Çanakkale Araştırmaları Dergisi, 100. Yıl Özel Sayısı, Yıl 13, S. 18, Çanakkale, Bahar 2015, ss. 271-298.
- TEZCAN, Cezmi, *Tekâlif-i Harbiye ve Tekâlif-i Milliye Örneklerinde Savaş Dönemleri Mâli Politikaları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniv. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2005.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri, Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik, “X ncu Cilt”, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 1985.